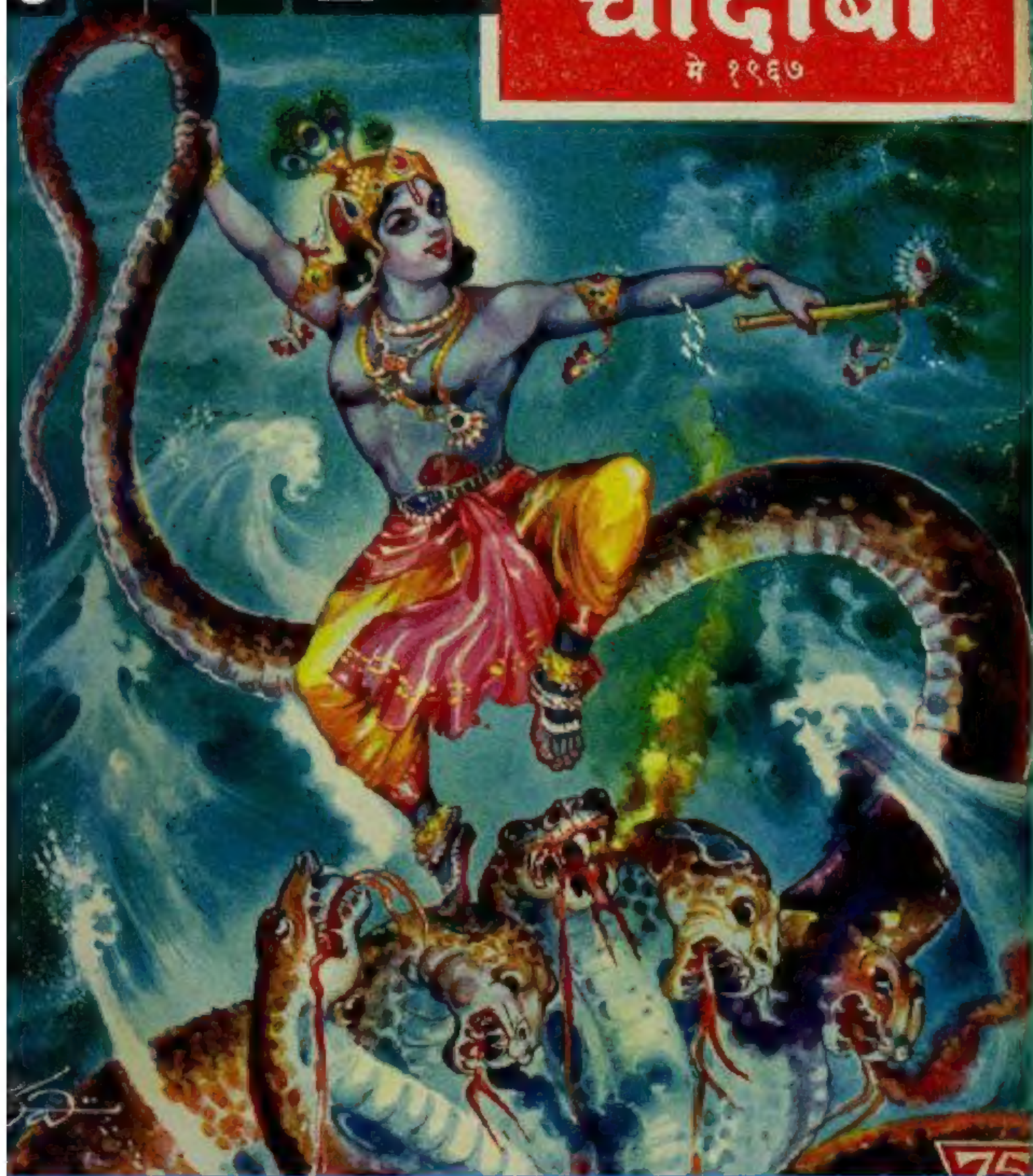
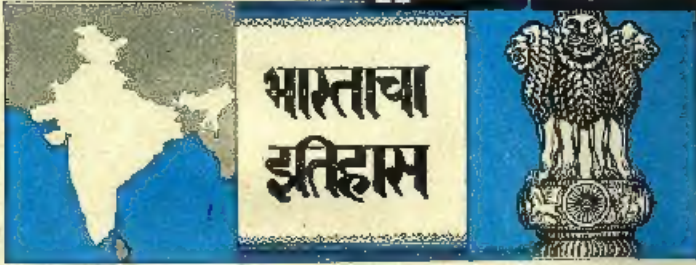

चांदोबा

मे १९६७

सन १६०५ नंतर डच लोग पोर्तुगीजांना जिंकू लागले. त्यांनी १६३९ मध्ये गोव्याला वेढा दिले. १६५८ मध्ये सिलोन मधील पोर्तुगीज ठाणी इनांच्या हातांत आली. व्यापारासाठी डच भारतात आले. त्यांनी गुजरात, काशमिर (चोल मंडळ) चा समुद्र किनारा, बंगाल, बिहार, ओरिसा वगैरे प्रदेशांत बसारी स्थापन केल्या. १७ व्या शतकांत मराठ्यांच्या पराक्रमांना सर्व व्यापार त्यांच्याच हाती होऊ. छत्रपू पूर्वकडील प्रदेशांत त्यांनी इतका व्यापार वाढवला की विजयनगर साम्राज्याच्या काळातील व्यापाराचे संबंध पुन्हा जोडले गेले. देशांतल्या निरनिराळ्या प्रदेशांतून इतर माल म्हणजे, नीळ, रेशीम, सुती कापड, तांबूळ, अहू वगैरे माल डच लोकांकडे सुरतेला येत असे.

सन १६०५ नंतर डच लोग पोर्तुगीजांना जिंकू लागले. त्यांनी १६३९ मध्ये गोव्याला वेढा दिले. १६५८ मध्ये सिलोन मधील पोर्तुगीज ठाणी इनांच्या हातांत आली. व्यापारासाठी डच भारतात आले. त्यांनी गुजरात, काशमिर (चोल मंडळ) चा समुद्र किनारा, बंगाल, बिहार, ओरिसा वगैरे प्रदेशांत बसारी स्थापन केल्या. १७ व्या शतकांत मराठ्यांच्या पराक्रमांना सर्व व्यापार त्यांच्याच हाती होऊ. छत्रपू पूर्वकडील प्रदेशांत त्यांनी इतका व्यापार वाढवला की विजयनगर साम्राज्याच्या काळातील व्यापाराचे संबंध पुन्हा जोडले गेले. देशांतल्या निरनिराळ्या प्रदेशांतून इतर माल म्हणजे, नीळ, रेशीम, सुती कापड, तांबूळ, अहू वगैरे माल डच लोकांकडे सुरतेला येत असे.

इंग्रजांच्या ईस्ट इंडिया कंपनीने सर्वांत प्रथम १६०८ मध्ये आपली बस्तार स्थापन करण्याचा प्रयत्न केला. कंपनीच्या तर्फे कॅप्टन हाकिन्स १६०९ मध्ये जहांगीर बाद-शाहाच्या दरबारांत आला. सुरतेला इंग्रजांची बस्तार स्थापन करण्यात त्याने परवानगी मिळविळी, परंतु सुरतेचे व्यापारी व पोर्तुगीज यांनी बादशाहाने दिलेला परवाना मोडला. १६११ साली हाकिन्स अस्पृष्ट निपाळा. तो सुरतेला पोचला तेव्हां सर हेन्री मिडल्टन याने तीन जहाजांतून येऊन सुरतेच्या व्यापारांना धाक घातल्या व धमकी दिली. नंतर त्यांनी १६१२ मध्ये कॅप्टन वेस्ट याला दोन जहाजांसोबत सुरतेच्या बंदरांत प्रवेश करू दिला. पोर्तुगीजांनी त्याला अडवले व युद्धाला आव्हान केले तेव्हा वेस्टने त्यांचा पराभव केला. इंग्रजांना बस्तार उपलब्धता प्राप्त करून घ्यावयाची परवानगी देऊन १६१३ मध्ये जहांगीर बादशाहाने एक फर्मान काढले. त्याच वेळी ब्रिटिश राजाचा एक हुज सुभल दरबारांत आला व त्याने परस्पर व्यापार संबंध वाढविण्यासाठी सह करणाचे ठरविले. या राजदूताचे नांव सर थॉमस री असे होते. तो एक हुशार मुखडी बण होता. तो एक हुशार मुखडी बण होता. तो एक हुशार मुखडी बण होता.

१६१५ च्या शेवटी आला व १६१८ अमेरपर्यंत मोगल दरबारांत होता. हा व्यापाराचा सह त्याच्या पत्रांत पडला नाही. परंतु अनेक ठिकाणी इंग्रजांच्या बसारी उपलब्धता व व्यापारासाठी अनेक सबलनी बादशाहाकडून मिळविण्यांत आला असे आले. म्हणून सुरत, आग्रा, अमदावाद, बडोच वगैरे जागी इंग्रजांच्या बसारी सुरू झाल्या. इंग्रजांच्या राजाने त्याला आदेश म्हणून मिळालेले मुंबई बंदर १६६८ मध्ये दहा पौढ सालाता भाष्याने कंपनीला देऊ केले. काही वर्षांत मुंबई एक मोठे शहर झाले. ते

म्हणून त्यांची निवड झाली. म्हणून भारता-
तर्फे ते अधिकारयुक्त बाणीने बोलू शकले.

फेजपूर, लखनौ येथील काँग्रेसच्या
अधिवेशनात जवाहरलालजींच्या मतांचा
पुरस्कार झाला आणि ब्रिटीश सरकारच्या
घोरणांचे खंडन करण्यांत आले.

गर्भवतरी २५ फेब्रुवरी १९३६ या
रोजी सी. कमला नेहरू यांना देवाशा
झाली. सर्व भारतात शोकसगा झाल्या.

“कमला नेहरू यांच्या मृत्यूने भारताचे
जें पुढेसात झाले आहे तें भरून येणें
अशक्य” असे गांधीजी म्हणाले होते.

११ मार्च १९३६ या रोजी जवाहर-
लालजी भारतात परत आले.

१०.३६ मध्ये ‘लखनौ येथे काँग्रेसचे
अधिवेशन जवाहरलाल नेहरू यांच्या
अध्यक्षतेखाली भरलें. हें अधिवेशन फार

महत्वाचे होते. “भांडवलशाहीने आतां
कॅमिसम स्वीकारला आहे. साम्राज्यशाही जें
धोरण आपल्या उपनिवेशांत ठेवीत आहे
कॅमिस्टांनी तें धोरण आपल्या देशांत
आरंभिलें आहे. बोबे एकच असो जवाहर-
जींनी आपल्या सावणांत उल्लेख केला

ब्रिटीशांच्या कांहीं उपनिवेशांत स्वायत्त
सरकार स्थापन झाले. काँग्रेसने निवडणुकींत
भाग घेण्याचे ठरविलें. मंत्रीमंडळ स्थापन
करावें की नाही हें निवडणूक झाल्यानंतर
ठरवावें असे ठरलें. त्यासाठी काँग्रेसचे खास
अधिवेशन ध्यायचे पण ठरलें.

जवाहरलालजींनी साम्यवादाचा पुरस्कार
केल्याने थोडी खलबळ उडाली. ते आपल्या
विरोधी गझला म्हणाले—“सामानिक
सुधारणा झाली नाही तर क्रांति झाल्या-
शिवाय राहणार नाही.”

पाताळ कोट

[११]

[विरुपाच्या मदतीने सोमक व पूरक गझलांच्या शत्रूंना आपले रक्षण करून नवी नगर करून
आले. त्यांचा एक भेटवजा विचित्र सतुप दिसला. त्याने सांगितलेल्या वाटेने जात
असता त्यांचा नर कोठेत एक नांव दिसली, जावेच्या चाली बाजुला सुतरी व मगरी
होत्या. सोमकने एक तोंड एका मगरीला मारला.—बुद्ध.]

सोमकने मारलेला बाण लागताच मगर नव्हत्याच. मगरीचे कातडे पांघरून मनुष्यच
पाण्यात तडफडून गटांगळ्या खाऊ पाण्यात डुबत होते.

लागली. बाण कमी लागला होता. गटांगळ्या तें पाहून सोमक वकित होऊन म्हणाला—
लातांना मगरीचे कातडे नाजूक सरकले व “विरुपा! तुलासुद्धा मक करून सोडले की
एक मनुष्याकृति दिसली. नाही वा मगरींनी! ही मगरमाणसे कोण

च्या मगरी पाण्यात डुबव होत्या त्या नुवा! आणि ही नाव कोणाची!”

जापली कातडी फेकून ओरडत किनाऱ्याकडे धूमकने खून करून बोडे हळू धोळायला
मनुष्यरूपे पोहोत येऊ लागल्या. त्या मगरी सांगून सावध रहायला सांगितले व म्हणाला—

“मरण्यापूर्वी त्या प्रेतवजा माणसाने जे सांगितले ते विस्तरास वाटले! हे त्या काळीकली राक्षसाच्या सैन्यांतले लोक आहेत. मातेजवळ कोणी नेऊ नये म्हणून मगरीच्या खेले हे पाहारा देत होते. त्यांच्यापैकी एकाचा ठार करून आपण स्वतः होऊन संकटाचा बोलावरों दिले आहे. ते सर्व काठावर येऊन आपल्या या ज्ञातीकडेच पहाऊ आहेत.”

“मला सुद्धाच त्या सोडण्यापूर्वी जे संकट आली ही माणसेच तू विसरली! पण मी नोवण्यापूर्वी सोडण्यापूर्वी जे संकट

सोडला की. आतां काय करायचे? ते हकनेच येत आहेत.” विरूप म्हणाला.

धूमक धुक क्षणभर कांही बोलला नाही, नंतर त्याने कांही तरी विचार करून व ते करायचे ठरवून होके हलकिले.

“बाण कोठून कोणत्या दिशेने आला हें यांनी ओळखले आहे. पण आपण झाडावर बसलो आहो हें नाही यांना माहीत. ते येण्यापूर्वी चला आपण खाली उतरून साडीजवळच्या चळणावरून पळीकडे जाऊ या आणि सुडपांत लपून बसू या.” धूमक म्हणाला.

लगेच तिचे झाडाची कांदी किंवा पाने हळू दिव्याशिवाय शेषशेष खाली उतरून आले. झाडाच्या आठ मागे गेले आणि सुडपांत जाऊन बसले.

तिच्या मगरमाणसे दोन तुकड्या करून झाडांत शिरली. एक तुकडी सोमक बगैर ज्या झाडावरून खाली उतरले होते त्या बाजूला गेली आणि दुसरी तुकडी शंखाले नेऊन दुसऱ्या माणसे डोंगराच्या चळणाकडे जाऊ लागली.

विरूप म्हणाला. “तुम्हाला काय म्हणायचे? तुम्हाला काय म्हणायचे? तुम्हाला काय म्हणायचे?”

चांगले च फसलो बाबा!” सोमक हाताच्या मुठी बळीत म्हणाला.

“कष्ट सहन केल्याशिवाय रान-कवेळा आपण सोडवून आणू शकू असे वाटले होते वाटते तुला? तुझ्या साहसावर व शौर्यावर मला पूर्ण विश्वास आहे. गरज पडल्यास दहा दहा वर्णांचा मुल्ला घालून डोंगरावर पळून जाय आपल्याला कठीण आहे का?” धूमक उत्तवार उपसून म्हणाला.

विरूपाने आपला भाला हातांत घेऊन वरला. सोमकने अनुप्रावर बाण ठेवून धूमककडे पाहिले. त्यानेही मगरमाणसे आपल्या हातांतल्या माण्यांनी झाडाजवळपास कांही निशे का पहात पुढे येत होती. मधून मधून ती झाडांच्या कुंचात भाला खुपसून येण्याने ओरडत वण हिरवी—“कोण आहे तू! एक जण की दोघे! निघा काहेर. आमच्या हातांतून जिवंत कसे निसटतां पाहतां आम्ही. काळकली राक्षसाच्या एका सैनिकाच ठार केल्याबद्दल कांय शिक्षा मिळते याची कल्पना आहे का तुम्हाला! तुम्ही कातडी ओळविली जाईल लक्षांत ठेवा.”

धूमक आपल्या दोघां साथीदारांना सावध रहायला सांगून आपल्याकडे येणाऱ्या मगरमाणसांपासून आपला बचाव करून घ्यायला डोंगराच्या चळणाकडे जाऊ लागला.

मगरमाणसांमधील एकला तेथे जवळ झुडप हळूसाधारले दिसले व तो ओरडून म्हणाला—“ते पहा ते झुडप हलत आहे. आपल्या साथीदारांवर बाण सोडणाऱ्या त्या झुडपाबाबद लक्षवेळ असणार.” असे म्हणत तो व त्याच्या पाठोपाठ इतर मगरमाणसे जाऊ लागली.

फोडली व ती ऐकून सगर माणसांची गाळण उडून गेली. त्यांच्या पैकीं तो पुढें होता तो चार्हत वॉटवलीच पळला. मागचे दोघे तिचे जागच्या जागीं उगे राहाले व अगदीं सर्वामागें जे होते ते वळूं लागले. एक जण ओरडला—“वाघ.....! मोठा वाघ....पळा!”

“हा साधा वाघ नसून उपासी वाघ विसतो म्हाटे.” दुसरा म्हणाला.

“अरे ठोंज्यासारखा उभा काय आहेस? पहिल्यानें बाहेर पळ काढ. नुकरीच व्यापलेली बाघीण मारते आहे.” आणि ती एक जण म्हणाला.

तिफळे ते स्वर्ग जसे वोलत जखतां हफळे घुसक व त्याचे दोघे माथीं शुडपांतून मार्गे मार्गे सरकत डोंगराकडे जाऊं लागले. संकट टळल्यासारखे वाटून त्यांना थोडा धीर आला.

सोमकने विरूपची पाठ थोपटली व म्मित करून म्हणाला—“विरूपा! तूं काय पण शुक्ति काढलीस रे! अर अर कांयत आहेत ते सर्व!”

पण घुमकळा वें संकट त्या वेळेपुरतेच टळल्यासारखें वाटलें. तीं कांहीं तरी विचारांत राकूं झालेला दिसला. त्या दोघांनीं

फार मोठी जराबदारी स्वतः बर घेतली होती. काळिंजली राक्षसाच्या हातांतून राजकन्येला सोडविणे म्हणजे बऱ्या नव्हती. पण हिंमत हाकून नसणारा पैकीं तो नव्हता. तरी संकट कांहीं वेळपुरतेंच टळलें आहे, वा गोष्टीची पुरी कल्पना त्याला होती. म्हणाला—“यांच्या हातांतून आपण वांचलों, समज! पण ती दुसरी तुकडी कोठें आहे कोणास ठाऊक?” असें म्हणत त्यानें सडज, ते जळ-हाडावरून खाली उतरले होते त्या झाडाकडे पाहिले आणि एवढून मार्गे सरकला. दोघे झाडावर चढत त्यांच्याकडेच पहात होते. म्हणाला—“सोमू! विरूपा! त्यांनी पाहिले आहे आपल्याला. आतां सुटका नाही. दोन्ही तुकड्या एक होऊन आपल्याला याठणार. त्या फांदीवर उभे आहेत ते दिसले का तुम्हांला?”

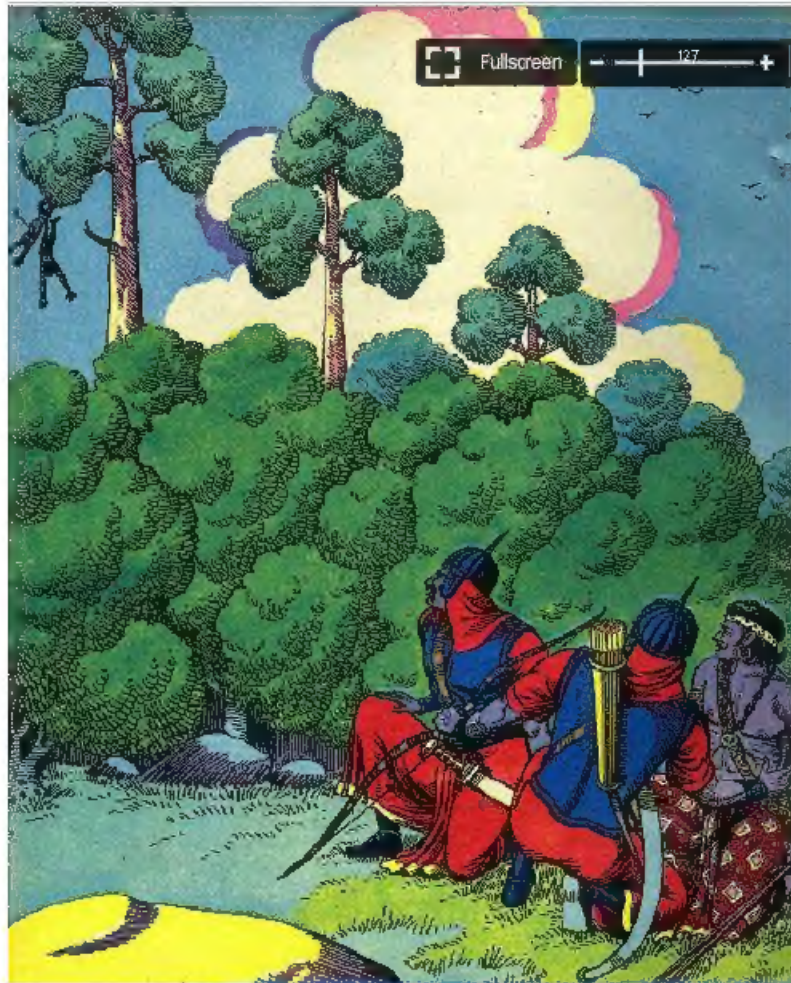
घुमक इकडे विचारीतच होता. फांदी-पकून ते दोघे ओरडले—“अरे वाघ नीच कांहीं नाही. ते तिचे आहेत. उंचवळ्याच्या आड उभे आहेत. त्यांना रानांत वळूं देऊं नका. त्यांना चारी बाजूनें गराडा घाडत पकडा. चला!”

“जस्त! तरवग राक्षसाच्या नोक्यांनी! तुम्ही माम्हांला पाहिलेंत काय! घुमका त्या दोघांना बाण मारून आतां खाली पाडतो.” असें म्हणत सोमकनें एक बाण चढवलाच.

“पहिल्यानें एकच वाघ सोड. ते पाचकून झडाचकून खाली उतरतील. नंतर कोणी उंचावरून आपण कोंडून पडतो आहां पाहणार नाही आणि आपल्या निपयीं कांहीं सांगूं पण शकणार नाही.” घुमक सोमकला म्हणाला.

त्या पूर्वीच सोमकनें वाघ सोडला देखील आणि त्याचा नेम झाडावर पडलेल्या एकाला

कागल. तो जोरहून खाली पडणार होय. पण त्याने पडत असतां दुसऱ्याची कंबर धरली. म्हणून तोल न राहल्याने दुसऱ्याच्या हातातकी फांदी निसडशी व दोघे माद दिशी खाली पडले.

“एक नाथ व दोन शिकार!” विरूप मोठ्याने ओरडला. ओरडल्याने त्यांच्यावर केवढे मोठे संकट ओढवणार आहे, तिकडे त्याने लक्ष न घेतले नाही.

“पळा पळा! डोंगराच्या कळणावर वाट जंगल आहे. तेथपर्यंत जायना जाऊ शकले तर हे राक्षसेवक आपले काही एक करू शकणार नाहीत. आपली वाट त्यांनी बंदवून धरली नाही म्हणजे पुरे. इकडून भाव्याचा दारा पण काटील.” धूमक म्हणाला.

डोंगराच्या बळगापर्यंत एक पाऊल-वाट जात होती. त्या पाऊल वाटेने राक्षसेवक येत जात असत. जवळ पाहल्या गावाची सुटका करायला ते जात वाटेने जात.

धूमक व त्याचे दोघे मित्र त्याच वाटेने पळू लागले. त्याच बळगावर शत्रूची नाव काढायला पाहिले. भाव्याची होती.

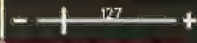

धूमकला नीति वाटत होती राखी शत्रूच्या दोघा दोळ्यांनी मिळून त्यांच्यावर इला केला नाही. त्यांच्या पैकी एक दोळी डोंगराच्या बाजूला बांधली. तेथेच त्यांना बंदवून धरण्याचा धूमकचा विचार होता. एव वृत्ती झेली त्यांच्या पाठीमागून त्यांचा पाठकाय करीत येऊ लागली.

धूमकने दोन्ही दोळ्यांच्या हातांतून सुटका करून वेग्यासाठी हुलकावणी देऊन पळण्याचे ठरविले. तो पळायला वाट कोठे मिळते हे राहू कागला. एव वाट दिसेना. तेथे इतके दगड व झाडे खुडवे होती की

Fullscreen

127

26 / 76

कोठेहि राव ठेवावळ जाणा नव्हती. ते होते तेथूनच सगुल तोंड देण्याशिवाय दुसरा मार्ग उरला नाही.

सोम, आपला पाठकपण बदलारावर बाळांचा सर्वां कर. मी आणि शिवच त्यांचे माळे पुढावर पेठम आदळवार बाहीत हे पाहिलो. कर मुत्तात.

सोमक एक बुदबुदावर उभा राहून बरा बांकला आणि त्याने एक बगरबागडाका बाग मारला. बाग लागलाच तो "मेळो, मेळो!" जळा ओरडत साठी कोवू लागला. सोमकने दुसरा बाग कापली एकावर सोडला. पण तो त्याच्या काठीका लागला नाही. सांपाका लागला. तो ओरडत साठी पडला. बगरबाग-साठी राव मागे वेतला आणि पळू लागले.

"सोम, निरुता, बोगराच्या बज्याच्या बाजूने जे बावळावळ अडवळावाठी वेत

आहेत त्यांच्यावर देखीक हाच मंत्र टाकला पाहिजे. सगुने बावळावर पेंकलेले बाळे कोठे आहेत?" बसे म्हणत धुक सोम बाळे उचलून घेऊन समोर पळू लागला. शिवच हे सोमकदेखीक जाणवली बाळे उचलून त्याच्या बाटोबाट पळू लागले.

बा अवधीत बगरबागसाठी दुसरी टोळी दोसराच्या बज्यावर येऊन पोचली. माळे पेठम समोर बांकल वेत बसलेल्या धुक कोरेंबा पाहून ते म्हणाले—"बज्याच साठी देवा! बाव्ही रकपात केव्हासिवाय दुष्टांका काविकेची राक्षसाच्या पाताळ-कोटांत घेऊन जाऊ. पण तुम्ही नामने ऐकले नाही तर दुसरे मातुल्य संभले, एकांत कडांत पळू पा." ते ओरडून सांगू लागले.

[पुढील गोष्ट पुढील भंडी]

विजयपाल

विकनाकाने आपला बड बोटला पाहो. तो पुन्हा शाबासक येका, वेत सांधावर काढून घेतले आणि बगरबागच्या विरोने पाहू लागला. तेव्हा वेतांत बसलेल्या वेताळ त्याच्या म्हणाले—"राजा, तू हे काम कोणत्या तरी कुटुंबावर ठरू केले जसामेंस असे मला वाटते. म्हणूनच मागे विजयपाल बाबाच्या राज्याच्या शत्रूना त्यांच्याशी पुढ करीत जसता विजयमाती झाली नाही. दुका मी त्यांची गोष्ट सांगलो. कळू देऊन ऐक." असे सांगून तो गोष्ट सांगू लागला.

एके काळी हस्तिनापुर येथे विजयपाल बाबाचा राजा राज्य करीत असे. त्याच्या राज्याच्या सरहद्दीला लागून रांघ महान ल्हान राज्य होती. तेथील राजांनी भवि अनुक्रमे समरक, समरार, समरजीव,

वेताळाच्या गोष्टी

प्रतापबद्ध व प्रतापसेन अशी होती. विजय-पालाच्या राज्याच्या मानाने त्यांची राज्ये फार लहान होती. अर्थातच त्यांना नेहमी विजयपाल याचा कवक भासत असे. विजय-पालाच्या वैभवासक्षेप त्यांचे वैभव त्यांना फिकें वाटे व त्यामुळे त्यांना त्याच्या वैभवाना हेवापण वाटत असे.

परंतु त्यांच्या पैकी एकाच्याही वंगात एकट्याने विजयपालाशी युद्ध करण्याची छाती नव्हती. म्हणून पांचहि जणांनी मिळून सहा करून एकदम त्याच्या राज्यावर स्वारी करण्याचे ठरविले. तो एकदा किती

मोठे सैन्य घेऊन आला तरी त्याची शेखी जिवितां येईल अशी त्यांना खात्री वाटत होती. एकदा त्याची माग खाली झाली वीं प्रत्येक जण आपल्या मानमरातब वाढविण्यास स्वतंत्र होईल असा त्यांनी विचार केला असावा.

त्यांनी विजयपालाच्या राज्यावर स्वारी करण्याचे ठरवून एका ज्योतिष्याला युद्ध सुरू करण्यास चांगला मुहूर्त पाहून सांगायला सांगितले. म्हणाले—“हस्तिनापुरच्या राज्या-वर स्वारी करावयाची आहे.”

ज्योतिष्याने आजच्या उभ्या रेषा काढून व तिथि, नक्षत्र पाहून सांगितले की यावर्षा युद्ध सुरू करण्यास एकदा चांगला मुहूर्त नाही. म्हणून वा वर्षा युद्धाचा विचार करू नये. आपद्वर्ष म्हणून हवा असेल तर एक मुहूर्त हुडकून सांगू शकेन. परंतु त्या मुहूर्तावर युद्ध सुरू करण्यास युद्धांत यश मिळेलच याची निश्चिती नाही.

पांचहि जणांना ज्योतिष्याचे बोलणे सुधींच आवडले नाही. म्हणाले “जय की पराजय तो आमच्यावर सोडून घा. युद्ध सुरू करण्यास प्रस्थान करण्यासाठी चांगला मुहूर्त सांगा. तेवढा आम्हांला पुरे.”

वाक्ये

ज्योतिष्याने त्या परिस्थितीत त्याला बरा वाटला तो मुहूर्त सांगितला.

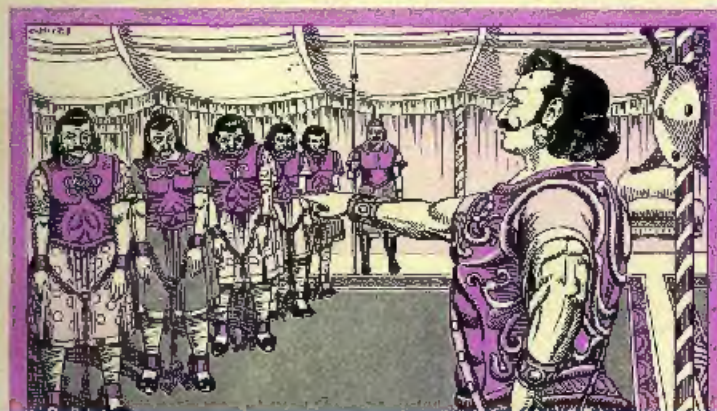
त्या मुहूर्तावर पांचहि-जण आपापले सैन्य घेऊन युद्धाला निघाले. त्यांच्या संयुक्त आघाडीच्या सैन्यात एकूण तीस हजार हत्ती, तीन लाख घोडे व बहा लाख पायदल सैन्य होते.

विजयपालाचे सैन्य त्या मानाने लहान होते. त्याच्या सैन्यात फक्त दहा हजार हत्ती एक लाख घोडे, व पांच लाख पायदल सैन्य होते. शत्रूचे सैन्य त्याच्या सैन्याच्या दुप्पट होते. पण विजयपालाला त्याचे मानाने पुष्कळच लहान होते. तरी युद्धांत

मुळीच भय वाटले नाही. आपल्या शूर सरदारांना बरोबर घेऊन तो युद्धाला निघाला.

त्या युद्धांत त्याला जय मिळाला. एवढेच नव्हे तर त्याचे तीन शत्रू युद्धांत कैव पण झाले. त्यांच्या सैन्याची पांगापांग झाली. विजयपालाने तिघां शत्रूंना कांही दिवस कैदेत ठेवले व त्यानंतर त्यांना पुसते सोडलेच नाही, तर त्यांना त्यांची राज्ये पण परत दिली.

वेताळ येथवर गोष्ट सांगून राजाला म्हणाला—“विजयपालाचे सैन्यबळ शत्रूच्या दुप्पट होते. पण विजयपालाला त्याचे मानाने पुष्कळच लहान होते. तरी युद्धांत

त्यांचा परामब झाला, याचा कारण काय? तोड देण्यास आवश्यक ते शिक्षण सैन्याला द्यायला हवेत पाहून ते निघाले नाहीत म्हणून की विजयपाल हा त्या सर्वांहून जास्त पराक्रमी होता म्हणून? स्थापनावर विजयपालला पाहताच त्यांचा धीर खचला असावा असे वाटते का तुला? वा सर्व प्रश्नांचे उत्तर माहीत असून तुम्हिले नाहीस तर त्याचा परिणाम तुला माहीत आहेच, तुझ्या दोषाचा शंबर छकले होऊन तुझ्याच पायावर होठू लागलीक.

विक्रमार्के म्हणाला—“निरनिराळी सैन्ये एकत्र झाल्याने सैन्यबळ वाढले नसते. कारण सर्वांना एकच युद्धाचे शिक्षण मिळालेले नसते. मग त्यांच्यात एक सूत्रता किंवा एकरी कशी उत्पन्न होणार? ज्योतिष्याने सांगितल्याप्रमाणे एक वर्ष धांवून त्यांनी त्या अवधीचा उपयोग एकत्र होऊन झाला त्या अवधीचा उपयोग एकत्र होऊन झाला. (कल्पित)

पूरणदास

पूरणदास याचे बडील मोहिनीवाल नांवाच्या एका छोटेल्यानी संस्थानात एक अधिकारी होते. जुन्या पद्धतीवर दरबाराची कामे चालत. पाश्चिमात्य सभ्यतेविषयी महाराजांच्या मनात आदर बेताचाच होता. आगगाळा, तार आणि टेलीफोन हे सर्व महाराजांना मुलींच आवडत नसे.

परंतु पूरणदासच्या बडिकांना मनु पालत असल्याचे स्पष्ट दिसत होते. म्हणून त्यांनी आपल्या मुलाला इंग्रजी शाळेत वातले. तो मॅट्रिक पास झाला.

पूरणदास पुढे विश्वविद्यालयात शिकून पदवीधर झाला आणि संस्थानच्या एका आम्बिसात नोकरीला लागले. त्याने महा- राजांच्या जुन्या निघारांना बळा पोनेक असे कधी काही केले नाही. पायरी पायरी

चढत जाऊन तो संस्थानचा दिवाण झाला. त्या काळात राजापेक्षा संस्थानात दिवाणासच जास्त अधिकार असत.

बुद्ध महाराजांच्या मृत्यूनंतर युवराज गादीवर आले. पूरणदासचा मानमरातब वाढला. कारण नव्या महाराजांना इंग्रजी शिक्षण मिळाले होते व त्यांना इंग्रजीविषयी तितकासा वाटत नसे.

नव्या महाराजांच्या राणीच्या नांवावर पूरणदासने एक मुलीची शाळा काढली, रस्ते बनविले व शेतकी कामाचा उपयोगी पडणारी साधने व हत्यारे यांचे एक प्रदर्शन भरविले. हे सर्व पाहून भारत सरकार व इंग्रज सरकार दोघांची पूरणदासावर कार मजी नसली. न्यायसंस्थान व राज्ये सादेब यांच्याशी त्याची ओळख झाली. त्याला

इंग्लंडमधून खास निमंत्रण आलं. तेथे जगप्रसिद्ध पुढाऱ्यांशीं व विद्वानांशीं त्याची ओळख झाली. तेथे त्याने व्याख्याने दिली व फार मोठी कीर्ति संपादन केली.

स्वदेशी परत आल्यावर त्याने प्रायश्चित्त केले आणि दामपती केले.

पूरणदासने विरायतना पवास केला त्याचा परिणाम म्हणून महाराजांवर इंग्रज सरकारची मर्जी झाली व इंग्लंडच्या राजाने त्यांना एक पदवी व सुवर्णपदक देऊन त्यांचा सन्मान केला. पूरणदासला 'सर' ही पदवी आणि के. सी. आय. ई. ही उपाधि मिळाली.

त्यानंतर एका महिन्याने पूरणदासने सर्व संगपरिस्वाग करून संन्यास घेतला. कार्लपर्यंत जो एक दिवाण होना तो सर्व अधिकार सूर्वे सोडून हाती कुबडी व कमंडलू घेऊन आणि भगवी वस्त्रे परिधान करून घरावाहेर निघाला.

अशा तऱ्हेने पूरणदासने अकस्मात सर्वस्वावर पाणी ओढलेले त्याच्या इंग्रज मित्रमंडळींना आवडले नाही व त्यांचे कारणही कळले नाही. मनुष्य मळकीं जुनी वस्त्रे सोडून देतो तसे पूरणदासने स्वतःचा वाडा, बीबाणाचा पोशाख, नातेगोते, मानमरातब सर्व सोडून दिले आणि पायी हिंडे फिरू लागला. त्याच्याबरोबर कोणी नव्हते. कोणी जे देईल ते खायचे. काही जमवून ठेवायचे नाही की एका जागी रहायलाच नाही. काळोख पडला की तो कोणत्या तरी मठांत किंवा आश्रमांत व ते हि नसेल तर मैदानांतून आपले आसन ओंढून स्वान्यावर विथांती घेई.

अशा तऱ्हेने अनेक दिवस पायी पवास करित तो हिमालयापर्यंत पोचला. आतां लोक त्याला पूरणदास या नांवाचेवजी के. सी. आय. ई. ही उपाधि मिळाली. पूरणमठ या नावाने ओळखू लागले. तो

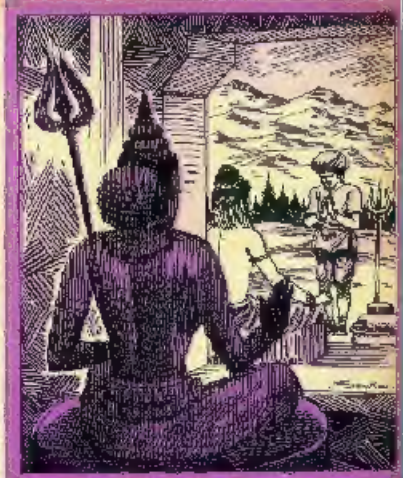
बांदोबा

तिबेटच्या वाटेने हिमालय पर्वत चढू लागला. कित्येक दऱ्याखोऱ्यांतून ती वाढ गेली होती. त्या वाटेने वात तो हिमालयाच्या उंच शिखरावर येऊन पोचला. तेथे जिकडे पहायें तिकडे बर्फ विले. मधून मधून एखादे देवदारूचे झाड नजरेस येई. एका देवदारूच्या साडीत फाळीमतेचे एक देऊळ होतें. त्यानें तें देऊळ झाडून स्वच्छ केले. देवीच्या देवळानागें त्यानें एक चुली घेतिली आणि तिच्या जवळ काही वेळ बिथांती घेतली. त्या देवळासमोर एक मोठी खोल दरी होती. त्या दरीत एक गांव होतें.

ओसाड पडलेल्या देवळाजवळून भर जाकासांत भर वेत असलेला पाहून गांवाचा पुरोहित देवीच्या नव्या मकाच्या स्वागतसाठी आला.

पूरणमठाला पाहून त्यानें त्याला नमस्कार केला आणि काही बोलल्याशिवाय निवून गेला. तो भिक्षापत्र घेऊन गांवभर हिंडत गांवकऱ्यांना सांगू लागला की कोणी तरी बहापुरुष आला आहे. कोणी परबेशी दिसतो आहे.

गांवकऱ्यांनीं आपापल्या शक्तिप्रमाणें निरनिराळे पदार्थ शिजवून भिक्षापत्रांत

घातले. पुरोहिताने ते सर्व पदार्थ पूरणमठाला नेऊन दिले.

पूरणमठ देवीच्या मूर्तीसमोर बेंदयान बिसरून बसून राही. वेची, देऊळ, पर्वत-शिखर, झाडेसुद्धा हीं सर्व त्याच्याहून काही निराळी आहेत असे त्याला वाटत नव्हतें. त्याचा जीव आणि आत्मा त्या सर्वांत व्याप्त होऊन गेला होता. क्वचित कधी त्याला त्या आत्मविमृतीतून जाग येई.

दसरोज त्या खेडेगांवांतून कोणी तरी नेऊन त्याच्यासाठी पुरेसे जेवण ठेवून जाई. तो जेवणापूर्वी त्या देवळांत अनेक रानटी

बांदोबा

जनादरें येत व तो आल्यानंतर देखील येत जात. पण त्याला व्यनमय भितीत बसलेला पाहून व ही मुर्तव असेल असे समजून ती निवून जात.

सुखासाठी माकडे भेकं लागली ही प्रत्येक वस्तु हाताळून पहात. कमेडू, काठी आसन सर्व उचलून व दातांनी चावून पहात खाण्यासारखे काही नाही हे समजल्यावर टाकून निवून जात.

त्या साधूपासून आरल्याला काही भीती नाही हे कळल्यानंतर संध्याकाळच्या सुमारास माकडे झाडावरून उतरून येत

व तो सायका देई ते खान, बंडी बाजू लागली की शेकोटीवरून जाऊन बसत. एक माकड रात्री त्याचराजबळ बोभाडीसाली पडून राही

माकडाच्या पाठीपाठ हरणें येकं लागली. तो हळुवारपणाने त्याच्या अंगावर हात फिरवी. पुढे एक कस्तूरी सुगंध एक अत्यल्प येकं लागले. तो त्यांना 'भाई' म्हणून हांक मारी

अशीच काही वर्षे लोटली. एके वर्षी पावसाळ्यांत खूप पाऊन पडला. कालीच्या देवळापर्यंत डग पोचत नसत. साली खोऱ्यापर्यंतच ते पोचत. म्हणून पूण-भक्ताला एकेक महिना खोऱ्यातले गांव दिसत गेले.

एकदा रात्री त्याची स्त्री नोडली. कोणी त्याची झळ ओडीत होते. त्याने जांचपून पाहिले तर माकडाचा हात. त्याला वाटले माकड झालीसाली होपायला आले असेल. पण ते तर त्याचा हात धरून ओडीत होत. कदाचित त्याला धडी बाबत असेल किंवा भूक लागली असेल असा विचार करून तो शेकोटीवरून गेला, पण माकड दरवाजाकडे जाकं लागले.

पुन्हा परत येऊन त्याला बाहेर येण्यासाठी ओढू लागले. त्याला काय हवे आहे, पूणभक्ताला कळेल.

इतक्यांत एक हरण आले व त्याला पाठीमागून होक्याने वकळू लागले. तेव्हांत देवळाच्या जमिनीचे खगड दुभंगल्याचे त्याच्या नजरेस आले. पलीकडे साली पायऱ्यांवर त्याला कोणी चालत असल्याची चाहूल लागली. पण डोंगरच पोतळत घसरत होता. ते क्षण जाणी त्याला सावध करण्यासाठी आले होते

पूणभक्ताने लगेच आपली कुवडी उचलून घेतली आणि हरणाच्या पाठीवर हात ठेवून काळीच्या देखळानून त्याची उतळू लागला. पाहेंत खांच वळणे होते पाऊस पडत होता पण पूणभक्ताचे तिकडे सुट्टीच लक्ष नव्हतं. त्याच्या पाठीपाठ त्याची भिक्मंडळी माकडे व हरणें पण येत होती.

खोऱ्यात साली गांवात पोचताच त्याने लोहाराच्या वराचे द्वार खडखडवले व म्हणाला "बाहेर ना"

त्याचा आवाज कोणी ओळखला नाही व आंनूच विचारले-"कोण?"

"डोंगर कोसळत आहे! लवकर बाहेर या." तो म्हणाला.

ती बातमी गांवभर पसरली. त्या लेडे गांवात सुमारे सत्तर लोक रहात असत.

"दरीच्या पलीकडच्या डोंगरावर सर्व पळा, कोणी इकडे राहू नका" तो म्हणाला.

दरीतली नदी ओलांडून सर्व पलीकडचा डोंगर चढू लागले. त्यांच्या पाठीमागून पूणभक्त आपल्या हरणांबरोबर डोंगर चढू लागला तो देवदार झाडांच्या एका झाडीत जाऊन उभा राहिला तो जेथे उभा होता ती जागा दरीच्या तळपासून सुमारे पांचशे

फुट उंचावर होती. तेथे पूरणभक्त घेरी घेऊन जमिनीवर पडला.

सुरवातीला हळूहळू चारा जुरू झाला. नंतर तो वाढत गेला आणि डोक्याची एक प्रत्यकाळच झुरू झाल्यासारखा भयंकर आवाज ऐकू येऊ लागला. ज्या डोंगरावर सर्व गांवकरी उभे होते तो डोंगर एकदां हावराळा, नंतर पांच मिनिटांनी सर्वत्र जात झाले. फळोखात काय झाले, कोणाकडे काही फळले नाही.

गांवकरी उजाडेपर्यंत झाडाखाली वाट पहात बसले होते. उजाडल्यावर सर्व दरी, कोसळलेल्या डोंगराच्या मातीने व खडकांनी भरून गेलेली दिसली. सगळे डोंगरावर झाडे नव्हती तीं ते देखून नव्हते. देवळापर्यंत जाणारा रस्तापण दिसत नव्हता. नांगळ्या मातीचे एक मैदान दिसत होतं

एक बैलभर लांबलच उंचवटा कोसकून लोभांत पडलेला होता. नदीचे पाणी अडवले गेले होते व तांबड्या पाण्याचे एक मोठे सरोवर झालेले दिसत होतं.

गांवकरी पूरण भक्त होता तेथे आले. त्याच्याजवळ हरण उभे होते ते त्यांना पाहून पळून गेले. पूरणभक्त एका झाडाखाली टेकून कुबडी भरून निघेष्ट बसला होता तो इहलोकाचा मवास पूर्ण करून परलोकी निवून गेला होता.

“एका उत्तम संन्यास्याने समाधीत असता देह ठेवावा तसाच या भक्ताने आपला देह ठेवला आहे.” पुरोहित म्हणाला.

पूरणभक्ताच्या पहिल्या पुण्यतिथीला त्याच्या नांवात एक देऊळ त्या जागी बांगण्यांत आले व त्या दिवसापासून त्या पर्वताला भक्तपर्वत हे नांव पडले

परोपकारी गोपाळ

एकदा लक्ष्मी राजारच्या मैत्रिणींवरून दाखवलेली कर्तव्यबुद्धि पाहून गोपाळला आनंद झाला.

दुसऱ्या एका गांवी आठवड्याच्या बाजाराला गेली असता राईत एका बाबदाळा पाहून ती भिकारीण असेल असा अंदाज झाल्याला एक बाई कपडत असलेली त्यांना दिसली. तिचे पोटा दुखत होते ती एक भिकारीण होती व गरोदर होती.

लक्ष्मी तिच्या आपल्या घरी घेऊन गेली. तिथे नांव शारदा असे होते. एक खोली विकामी करून तिच्या अथरुण पांढऱ्या झोपिले आणि नुईगीला बोलवून आणले. सधासवशी ती बाळंत झाली.

काळोख पळल्यावर गोपाळ घरी आला तेव्हा तान्हा मुलाचे रडणे ऐकून त्याला आश्चर्य वाटले. लक्ष्मीने आश्चर्य करण्याचे काही कारण नाही असे नम्र करून सांगितले. बडलेले शूत ऐकून व बायकोने

दाखवलेली कर्तव्यबुद्धि पाहून गोपाळला आनंद झाला.

बाबदाळा पाहून ती भिकारीण असेल असा अंदाज झाल्याला एक बाई कपडत असलेली त्यांना दिसली. तिचे पोटा दुखत होते ती एक भिकारीण होती व गरोदर होती.

लक्ष्मी तिच्या आपल्या घरी घेऊन गेली. तिथे नांव शारदा असे होते. एक खोली विकामी करून तिच्या अथरुण पांढऱ्या झोपिले आणि नुईगीला बोलवून आणले. सधासवशी ती बाळंत झाली.

काळोख पळल्यावर गोपाळ घरी आला तेव्हा तान्हा मुलाचे रडणे ऐकून त्याला आश्चर्य वाटले. लक्ष्मीने आश्चर्य करण्याचे काही कारण नाही असे नम्र करून सांगितले. बडलेले शूत ऐकून व बायकोने

माटी हे आपल्याजवळच ठेव. आणि हा ग, तुं वांगल्या बरवी दिसते आहेच मग हा परसंग सुझ्यावर कसा काय आला ?

“हैव ! आपली काय माळे आईवडील आता या जगात नाहीत. एका गरिबाशी कोणाला कळल्याशिवाय पांढे लप झाले. यामुळे आपली नातेवाईक मंडळी आमच्या-वर रागावली. मी गरीबर आहे हे कळल्यावर त्यांनी मला बराचवेळ काढले. मी आपल्या पतीबरोबर मोलमजुरी करीत व भीक मागत आपला उदर निवड करीत आले. आम्ही दोघे मिळून भीक मागायला जात होतो

तेव्हा आम्हाला कोणी भीक वालीत नसे. म्हणून आम्ही निगिराळे भीक मागू लागला. संध्याकाळी आम्ही भेटून होतो. मी ज्या झाडाखाली बसले होते तेथेच आम्ही दोघे भेटत होतो पण ते जाय होऊ शकले नाही. शारदा म्हणाली.

ते सर्व “कुन लक्ष्मी व गोपाळ दोघांना आश्चर्य वाटले.

अकराव्या दिवशी मोपरांनून बाहेर आल्यावर देखील शारदाला तिचा नवरा भेटला नाही तो आला नाही याबद्दल शारदाला आश्चर्य किंवा काळजी वाटलेली दिसली नाही. ते पाहून गोपाळला थोडी हक्का आली.

दोन दिवसांनी गोपाळच्या घरी मोलसानी येऊन चवकशी केली “काय हा / तुमच्या घरी शारदा नावाची कोणी वाई झाली आहे का ?

“कोण शारदा ? काय मानगड आहे “ गोपाळने त्यांना विचारले.

तिचा कादेशी नावाचा नवरा फरार आहे त्याने एका बसकारी अधिकाऱ्याचा खून केला आहे. त्याला कैद करण्यासाठी मेले सहा महिने शोध चालू आहे. परदेशीला

कैद करता आले नाही तर त्याच्या बायकोला कैद करावे, अशी राजाज्ञा आहे. तिला तिच्या पतीची माहिती नकोच असणार. चवकशी करता आम्हांला कळले की ती गरीब स्त्रितीत आपणांकडे आली व प्रसूत होऊन तुं आपल्याकडे राहाते. तिला कैद करण्यासाठी आम्ही आलो आहो.

“अरे, पण बाळेतिणीला तुम्ही कसे काय कैद करणार ? शारदा गरीबर आहे हे महाराजांना कळले असते तर त्यांनी तिला कैद करण्यासाठी आज्ञा कधीच काढली नसती.” गोपाळ म्हणाला.

कैद करायला आलेला फौजदार जरा रागाने म्हणाला—“या सर्व उठाटेची तुम्हाला कशाळा / आम्ही परदेशीचा शोध लागावा म्हणून त्याच्या बायकोला कैद करून नेणार ! आमचे काम आम्हाला फेलेच पाहिजे.”

“मीच तो परदेशी आहे !” गोपाळ म्हणाला फौजदार व शिपाई याम्बाराकडे पाहू लागले.

फौजदारने गोपाळच्या हातात हातभक्क्या वाताल्या व म्हणाला “बघ !” आणि तो गोपाळला बरोबर घेऊन निघाला. लक्ष्मी हे सर्व घटान तेथेच उभी होती. पण ती काही वाळली नाही. पण

शिवाई गोपाळला घेऊन घेऊन चालले तेव्हा धारवा रस्त्या बाहेर आली व म्हणाली—“त्याचा पत्नी नका, ते नाहीत माझ्या मुलाचे वडील, त्यांनी कोणाचा खून केला नाही.”

“तू काही घाबरू नकोस. माझ्यावर कोणतेही संकट येणार नाही.” गोपाळ म्हणाला.

लक्ष्मीने खारशाळा नीट समजावून सांगितले. म्हणाली—“तू राग रहा काही बाबतच्या कारणे नाही. जे काही होत आहे ते पहात रहा.”

गोपाळला हातकड्या घालून पोलीस घेऊन जात असलेले पाहून गावकरी बकित होऊन पाहू लागले. गोपाळशी ज्याने पटकन नव्हते ते म्हणू लागले “हा गोपाळ म्हणजे तुम्हाला सामान्य मनुष्य वाटला होय. जगाच्या दृष्टीवाड याने दुसऱ्याची बायको घरात आणून बसविली आहे. तिचे तोंड याने काळे केले आणि ती कोठे शायला पत्नार नाही. तिचा बाहेर पडले तेव्हा पोलीस स्वारीला घेऊन निघाले आहेत.”

पोलीस ठाण्यावर गोपाळला घेऊन जाऊन पोलीस शिवाई म्हणाले—“हाच तो परदेशी नांवाचा गुन्हेगार!”

कोतवाल गोपाळला मैजिस्ट्रेटच्या कोर्टात घेऊन गेला. मैजिस्ट्रेटने गोपाळला पाहून कोतवालाला विचारले—“दोळे ठिकाणावर आहे ना कोतवाला साहेब? अहो, हा मनुष्य खुनी! तुम्हाला हाच साटला का तो परदेशी? पहिल्याने याच्या हानांतल्या हातकड्या काढा पाहू?”

इतक्यात एक मनुष्य धावत घेऊन कोर्टात हजर झाला व म्हणाला—“वांजा सोडा! हे एक धर्मात्या देवभागूस आहेत मीच तो परदेशी.”

गोपाळने चकित होऊन त्याच्या-कडे पाहिले. त्याची दाढी वाढलेली होती. केस बिजारलेले होते. बरेच दिवस आवाही असलेल्या नागसासारखे शोळे खोक गेले होते. अंगात फाटके कपडे होते

मैजिस्ट्रेटने त्याला विचारले “तू आहेत का परदेशी? तुला पकडण्यासाठी किती प्रयत्न केले होते? बस तेथे. तुला गुन्हा काय हे आता कळेल तुला.

नंतर मैजिस्ट्रेटने गोपाळला सरी हकीगत सांगितली. मावी मैजिस्ट्रेटचा खून वा खून केला असल्याचे सांगितले. म्हणून

परदेशीने केला नसून दुसऱ्याच एका बुढाने केला होता. त्या बुढाने खून केल्यावर सुरा या परदेशीच्या पुस्तकांसाठी लपवून ठेवला होता. परदेशी मैजिस्ट्रेटच्या कचेरीत कारकून होता. संशयावरून त्याला अटक झाली. कदाचित कांशीची शिक्षा होईल

या प्रीतीने हा कैदेतून पळाला. म्हणून याका फरार खुनी समजून शोध सुरू झाला. पण काही विसांपूर्वीच सरा खुनी कोठेवरी दंग्यात ठार झाला. मरतेवेळी त्याने शिपायांबद्दल, त्यानेच मैजिस्ट्रेटचा खून केला असल्याचे सांगितले. म्हणून

परदेशीवर जो आरोप होता तो दूर झाला. परदेशीला पुन्हां काभावर हज्जे व्हायला परवानगीचें पत्र महाराजांकडून आलें. परंतु ही गोष्ट पांढीसांवा कळली नव्हती. व परदेशीला पण कळलेली नाही, म्हणून तो आपला जीव बांचविण्यासाठी लपत छपत कित्त आहे.

परदेशीचा शोध लागला नाही तेव्हां महाराजांनी नुकसानभरपाईचे पैसे त्याच्या बांधकोला द्यावे अशी आज्ञा काढली. कोतवाल व पोलीस हे सर्व माहीन नसल्यामुळे परदेशीचा शोध लागला. म्हणूनच त्याच्या बांधकोचा शोध काढून तिला कैद करण्यासाठी प्रयत्न करीत होते.

मैजिस्ट्रेटने गोपाळची माफी मागितली गोपाळ म्हणाला- "अशा तऱ्हेची आनंदाची

बातमी मिळण्यासाठी काही दिवस तुरुंगात राहवें लागलें तरी मला हरकत नाही बरें तर मी परदेशीला प्रथम आपल्याबरोबर घरी येऊन जातो आजच त्याच्या मुलाचें बरसे आहे. या आनंदाच्या वेळी तो इतर राहू शकेल."

"हो हो, येऊन जा त्यांचा. त्यांच्याच काही आरोप नाही" असे सांगून मैजिस्ट्रेटने खजीनदाराला बोलावून परदेशीला सरकारकडून मंजूर झालेली नुकसान भरपाईची रक्कम आणि गोपाळला बाटखर्चाही पैसे देव दिले.

गोपाळ तिच्या नवऱ्याला बरोबर घेऊन येत असलेला पाहून घाबरला परमानंद झाला. परदेशीने व शहरवा ने गोपाळचे व लक्ष्मीचे आभार मानून त्यांना ब्रम्भकार केला.

मंत्रप्रभाव

काशीचा राजकुमार चंद्रभानु आपल्या

वडिलांना किंवा आपल्या भावंडांना काही कळविण्याशिवाय एकदा देशभ्रमणाकडे निघाला. तो वाट रानांत पोंचला. त्याला रानावाडेर कसे व कोठून निघावे हें कळेंना. संध्याकाळच्या सुमारास त्याला एक घर दिसलें. त्या घरांत एक म्हातारी व एक मुलगी रहात होती. चंद्रभानूला हें कळेंना की असा वाट रानांत सोपतील पुरुष नसतां दोही बायका कशा काय राहात आहेत. त्याने तसे म्हातारीला विचारलें.

"सर्वांचे रक्षण करण्यास तो परमेश्वर आहे. मला जागचे ह्जणें वेत्तील असक्य झालें आहे. पण माझी मुलगी ही चंद्रिका मला कसलीहि उणीव भासू देत नाही."

म्हातारी म्हणाली.

चंद्रिकेने त्यादिवशी उत्तम सैपाक केला.

चंद्रभानु जेवायला बसला व सर्व तयारी पाहून चकित झाला. ती मुलगी त्या म्हातारीची मुलगी असेल वा गोष्टीवर त्याचा विश्वासच बसेना. कारण दोघांच्या रंगा-रुपांत त्याला पुष्कळच फरक दिसला.

ती रात्र त्या म्हातारीच्या घरांत राहण्याचें चंद्रभानूने ठरविलें. पण त्याला झोप येईना. जेव्हां आली तेव्हां विचित्र स्वप्ने पडूं लागली. स्वप्नांत तो कुत्रा होऊन पकड जागी त्याला बांधून ठेवल्याचे आणि तो मुकत असल्याचे त्याला आढळलें. त्याची झोप मोडली तेव्हां तो भितीला देऊन बसला होता व समोर चंद्रिका उभी होती.

"मी थोडक्यांत सावध करून देतें सूर्यादय होताच म्हातारी येईल. त्याच्या

आधी मी तुम्हांका जंगलवाहेर पोचती करीन.” चंद्रिका म्हणाली.

चंद्रभानू काही मोठ्याशिवाय पकित होऊन तिच्यानरोबर निघाला. बाहेत तिने त्याला म्हातारी विषयी सांगितले. त्या म्हातारीला मंत्रबळ अवगत होते. ती केळवपूरच्या राजवाड्यांत एक आई म्हणून काम करित होती. त्याच वेळी राणी बाळंतीय होऊन तिला एक मुलगी झाली. ती तिची दुसरी मुलगी. त्या मुलीच्या आधी म्हातारीने स्वतःची मुलगी आणून ठेवली व राजकन्येला उचलून घेऊन गेली

चंद्रिकान ती राजकन्या होती. म्हातारी बररोज रात्रीच्या वेळी कोठे तरी निघून जाते व उजाडल्यावर घरी परत येते. परांतही सर्व कामे चंद्रिका करते. म्हातारीने चंद्रिकेला काही मंत्र शिकविले होते. चंद्रिकेने म्हातारीच्या मदतीशिवाय काही मंत्र स्वतःच शिकून घेतले होते वगैरे वगैरे. हे सर्व हांगून चंद्रिका म्हणाली—

“रात्री तुम्ही झोपला असता म्हातारीने मंत्र दाखून तुम्हांका कुठे केले व एकाजागी बांधून ठेवले होते मी तुम्हांका पुन्हा मनुष्य रूप दिले आहे. म्हातारी आल्यानंतर तुमच्या विषयी चक्कशी करील तेव्हा मला काही माहीत नाही असे उत्तर देईन. कारण जनावरांचे मनुष्य कसण्याची मंत्रशक्ति मला अजूनच आहे हे म्हातारीला माहीत नाही. तुम्ही कसयाच्या रूपानेच कोठे तरी निघून गेलात असे ती मनाचे समाधान करून घेईल. उजाडल्यापूर्वी तुम्ही वा जंगलवाहेर पोचलांत की तिच्या मंत्रबळाचा तुमच्यावर परिणाम होणार नाही.”

“माझ्यापरीच तू देखील का नाही म्हातारीच्या बाबतून आपली सुटका करून घेत ?” चंद्रभानूने विचारले.

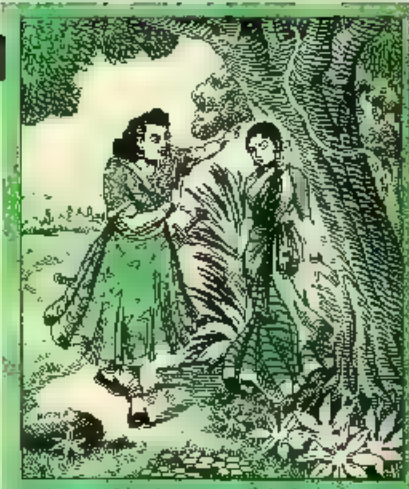
“मी कशी जाऊं? आमचे गांव फार दूर आहे. मी एकटी कोठे जाणार? मी जायल्या परीं गेलें तरी मीच त्यांची मुलगी आहे, हें माझे आईवडील कसे मानतील? म्हातारी मला स्वतःच्या मुलीसारखी वागवीत आहे, अशा स्थितीत तिला सोडून जाण्यांत काय हित ?” चंद्रिकेने विचारले.

“तुला वा रात्रांत काय घुस मिळणार? तू चल आमच्या गांवी. मी तुम्हाशी छम करून घेईन.” चंद्रभानू म्हणाला.

“लहानपणापासून बंगलांत राहाल्यावर अंतःपुरांत मला कसे काय घुस वाटेक? माझ्याशी छम घेण्याने तुम्हाला तरी काय सुख मिळेल ?” चंद्रिकेने विचारले.

“तुझ्याशी माझे छम होणार नसेल तर मी छमन करणार नाही ?” ती म्हणाला.

“थरें तर मी येते. पण माझी सर्व जनावरांनी तुमच्यावर !” ती म्हणाली. “तापवेत उजाडलें नव्हतें दोघ जंगलवाहेर पांनकी आणि अनेक देख हिंडत फिरत सहिन्याभगनें काशीनजीक पांचली. चंद्रभानूने चंद्रिकेला एका झाडाखाली थांबवला सांगितले आणि म्हणाला “राजकुमाराच्या वधूने पांवी

राजधानींत प्रवेश केलेला मला नाही आनंदायना तुला पाळलीत नतवून दासदासी समवेत मंगळवाचें वाजवीत राजधानींत घेऊन जाईन.”

“पण एकटेच घरी गेलांत तर बला विसरून जाऊ. मला पावीं जाण्यांत कांहीं गैर दिसत नाही. मिरवणुकीची काय गरज आहे ?” चंद्रिका म्हणाली.

“तू सर्व जनावरांनी नाश्वर टाकली आहेस ना ? मग मला माझ्या मनासारखे करू दे !” चंद्रभानू म्हणाला आणि राजवाड्यांत निघून गेला

राजकुमार असा अचानक परत जाल्ल्या पाहून सर्व चकित झाले. त्याने त्यांच्या प्रश्नाची उत्तरे देण्यांत वेळ घालवला नाही. “मी सर्वांची उत्तरे देईन. पण प्रथम एक घाळली, मंगलवारचे आणि इतर स्वागताची तयारी करा.” त्याने आज्ञा केली.

त्याच दिवशी चंद्रभानूच्या वडील भावाचा उम्र सगारम होता. वधू व विधी थाकरी वहीण बायकांच्या घोलक्यांत दिवल्या. पण त्याचे मन त्याला झाडांसाठी बसलेल्या चंद्रिकेकडे ओढत होते.

Full Screen

127

46 176

“अरे जाता तर आलास आणि उगेच कोठे बाण्याची भाई करतो जाहेस. काहीं लाऊन बाणी तर पिशील की नाही?” त्याची आई म्हणाली.

“मला वेळ नाही. परत आल्यावर एकदम जेवाक्यान बसेन.” चंद्रभानू म्हणाला. “जेवायला वेळ नसेल तर एवढे एक फळ तरी लाऊन घ्या.” असे सांगून वधूच्या भाकऱ्या बहिणीने एक फळ त्याला सायला दिले.

ते फळ हातांत घेतल्याबरोबर चंद्रभानूला चंद्रिकेचा विस्तर पडला आणि ज्या मुलीने त्याला ते फळ दिले होते तिच्याकडे तो एक कावून पहात बसला. तिचे नांव चंद्रकला होतं. ती व तिची मोठी बहीण केशवपूरच्या राजाच्या मुली होत्या.

चंद्रकलेचे रूप पाहून चंद्रभानूला तिच्याहून सुंदर जगांत दुसरी कोण असणार असे वाटले. त्याच्याबडील भावाबरोबर त्याचे एक पण चंद्रकलेशी खाले तर किती बरे होईल असे पण त्याला वाटले.

त्याला चंद्रकलेकडे एक कावून पहात उभा असलेला पाहून त्याची आई त्याला म्हणाली—
“तुमचे दोघांचे लग्न झाले तर सर्वाना किती

वरं वाटेल! देवाने कसा वेळवर तुला घरी आणून पोचता केला आहे!”

चंद्रभानूने ते ऐकून होकाराची स्मित केशले पाहून चंद्रकला गालांतल्या गालांत हसत लाजेने मान खास करून उभी राहिली. इतक्यांत एक नोकर आला व म्हणाला—
“राजकुमार! आपल्या आज्ञेप्रमाणे आम्ही घाळली व मंगलवारचे तयार केली आहेत. जाता पुढे काम करायला ये याविषयी आज्ञा द्यावी.”

“मी आज्ञा केली होती? मला पारुसी व मंगलवारचे यांची काय गरज? तुमच्या समजण्यांत काहीं तरी चूक झाली असावी.” राजकुमार म्हणाला.

तिकडे चंद्रिका चंद्रभानूची वाट पहात बराच वेळ बसली. तिचा त्याला विस्तर पडला असावा असे तिच्या वाटले. ती पायीच राजवाड्यापर्यंत गेली. राजवाड्या सगोर एक मोठे फांगण होते. त्याच्या पलीकडे एक शोपकी होती चंद्रिका त्या शोपकीत गेली. आठ एक म्हातारी रहात होती. चंद्रिकेने तिचा विचारले—“माजी! मी तुमच्याकडे काही वेळ राहाले तर तुम्हाला काही हरकत आहे का?”

“मला काय हरकत? रहा पाहिजे तर!” म्हातारी म्हणाली.

“तुमची घरवानगी असेल तर मी हे शोपडे थोडे सुंदर करू का?” चंद्रिकेने विचारले.

म्हातारी म्हणाली—“मुली! मी आहे जन्माची गरीब! माझ्याकडे फुटकी कवडी देखील नाही. तुला पाहिजे तर स्वतःच्या बळाने तुं पाहिजे ते कर! मला नाही हरकत.”

चंद्रिका बाहेर गेली आणि एका टोपलीत थोडी माती व बाकू घेऊन मंत्रवली आणि

बांदोपा

बांदोपा

शोपडीच्या बारीबाजूला मिर्तावर, खिडक्या दारवाज्यावर व छपरावर ती फैफली. एकदम त्या शोपडीच्या जागी एक सुंदर सोन्याचे घर दिसू लागले.

आपले घर असं बदललेलं पाहून म्हातारी म्याली. तिला वाटलं की चंद्रिका कंपनी मृत किंवा मायावीं राक्षसीण तर नाही! ती घर सोडून पळून गेली

दोषा राजकुमारांच्या विवाहाची तयारी चालू होती. बभूवरांचा लग्नपूर्वी देवीची पूजा करावयाची होती. म्हणून दोन्ही बाजूंनी रथांत बसून पुरोहितामरांवर राजधानी-

बाहेरच्या घेवळांत निघाली. रथ चंद्रिकेने निर्मिलेल्या घरासमोर येताच रथाची धुराच तुटली.

एवढ्यांत एक दरबारी मनुष्य जवळच सोन्याचं एक घर पाहून त्यांत कोण रहातो हें पाहण्यासाठी गेल.

चंद्रिकेने त्याला विचारलं-“कोण तुम्ही! आणि रस्त्यावर ही गाडबंद कसली?”

तो दरबारी म्हणाला “बोबे राजकुमार आपापच्या बभूवरांवर देवीच्या दर्शनाला निघाले आहेत रथाची धुरा तुटली, नवी बसवली तीवेसील तराण तुटली. काय कराने काढत नाहीं.”

“एवढंच ना’ मी हा लोखंडी वायण देतं, तो धुरा तुटलेल्या जागी ठेवा.” असे सांगून चंद्रिकेने एक दाभण त्याला दिल.

काही वेळ तर तो चकित होऊन तिच्याकडे पहात रहाला, पण नंतर त्याने रथाच्या तुटलेल्या घुरेवर तो ठेवला आणि खरोखरच धुरा तुटली नाही.

“बळा तर..” पुरोहित म्हणाला.

तो एवढे म्हणाला मात्र रथाचं छप्पर दुर्भंगलं. सर्व ब्राबरेले. आपली एक छप्पर

आपण बसविण्यांत आलं. पण हें पण तुटलं.

चंद्रिकेकडून तो मनुष्य दामण घेऊन आला होता तो पुन्हां तिच्याकडे गेला आणि म्हणाला-“रथाचं छप्पर मोडलं आहे, म्हणून पुन्हा आम्ही सर्व बडकलों आहो.”

“त्यात काय! मी घराचं सोन्याचं एक दार देते तें बसविलेंत की छप्पर नरोवर नसेल.” चंद्रिका म्हणाली.

त्या दरवाज्याने सोन्याचं दार छप्पराच्या जागी नेऊन लावले व खरोखरच तें छान बसलं

सर्व ठीक आहे असे पाहून सारथी रथांत बसला. पण घोडे जागने हातून ना. तेव्हा रथाचा चार घोडे जोडले होते. आपली चार घोडे जोडून पाहिले. पण आठ घोडे असूनहि रथ जोडला जात नव्हता. त्या दरवाज्याने पुन्हा चंद्रिकेला ती मोष्ट सांगितली.

“ते घोडे जोडून त्यांच्या ऐवजी आमचा एक पाडा जोडा. रथ चालू लागेल” ती म्हणाली.

दरवाज्याला तिचं बोलणं विचित्र वाटलं. पण दोनदा ती म्हणाली त्याप्रमाणे झालं

होतं. तेव्हा या खेरोस होणार नाही असे म्हणायला जाणा नव्हती. म्हणून त्याने घोडे सोडून त्यांच्या ऐवजी पाडा जोडला आणि आश्चर्य म्हणजे रथ चालू लागला. सारथ्याने जिकडे बळवतं तिकडे पाडा मेल्या पण शेवटी चंद्रिकेच्या घरासमोर रथ उभा झाला

चंद्रभानूच्या कार राम आला. तो त्या घरात राहणाऱ्या बाईला दिसून देण्यासाठी तावातावाने रथातून उतरून त्याली वाखा आणि त्या घरात शिरला. परंतु चंद्रिकेला पाहताच त्याची स्मृति जागृत झाली

चांदोबा

चांदोबा

“तुमच्यासाठी मी शोडालाई किती वेळ वाट पाहिली. तुम्हाला विमर पडला असणार असा विचार करून हे घर बांधून राहू लागले. तुमचा लमसावला चात्र आहे असे कळले. त्यात विज्ञे आलेली कळली तेव्हा मी वयावनि ती घर करव्याचा कल ठरला.” बंदिका म्हणाली.

बद्रमादने निची भाफी मागितली “मी तुला कसा काय विमरला काय बरे झाले अमावे.”

“काही तसे विंगेव नाही. तुमचा तोप नाही त्यात तुमचे लक्ष जिच्याशी होत आहे तीच त्या फांतारीची मुख्यता आहे तिलादेखील तिच्या आर्द्रमासने मंत्रबळ अथगत आहे तिनेच माझी आठवण तुम्हाला राहू नये असा संज टांकला होता. “तर मग, आता मी तिच्यापासून

तुझ्याशीच एक करणार, बंद आमच्या-बरोबर” असे म्हणत चंद्रमान निका हात धरून बाहेर वळून आला तो चंद्रकलेला म्हणाला “तुझ्यामुळेच आमचा रथ टांकदा माडला व थोडे चालायचे थांबले. तुं अपशकुनी वधू आहेस. तुझ्याशी एक शास्त्रास आमच्या घरावर मंत्रां येईल. तुझ्याशी मी नाही लक्ष करीन.”

त्याने एक नया रथ मागविला आणि त्यात चंद्रिकेवर बसला आपल्या मोठ्या भावाला व आपल्या हाणान्या भावबंधीला पण त्या रथात बसवून घेतले ते सरळ देवीच्या देवळात गेले. बाहेर एकटि विज्र आले नाहीं. सर्व एकल्यावर चंद्रमासच्या बडिमांता चंद्रिकेला आपली सूत्र म्हणून कबूल केले. दोघा भावांचा लक्ष्यमाग्न राघा बहिणीस श्राद्धमासने झाला

गोष्टींची भूक

एका गांवी शिवू नांवाचा मातीच्या बसुल्या करणारा एक मनुष्य रहात असे. त्याने जहाभतासच्या मूर्ती व इतर बाहुल्या करून त्यांना सुंदर रंग दिव्य आणि यिकयला बाजाराच्या गांवी निघाला. बाहेर एका बागी बचळ पास कोठे बस्ती नव्हती अशा जागी फाळोळ पडला. तो तसाच धीर करून त्या फाळोळात बसत राहाला. घर त्याला एका जागी विल्याचा उजेळ दिसला. त्याच्या जिवान जीव आला.

तो दिवा एका घरात जळत होता. त्या घरात एक म्हत्तारा रहात होता. शिवूने त्याला विचारले “आजोबा! मी काय करून लवकर. तुला गावेविणे काही म्हत्ता येते येतो आहे. ही रात्र तुमच्या आसऱ्याला कायानी म्हणतो.”

“रहा ना, खुशाल रहा! होय पण तुम्हा त्या मूर्तीचे टोपले तेचढे घर बाहेर ठेव आणि तू येऊन होप आंत. तुम्हा अबळ कांही वेळ बोलत राहीन वेळ तरी आईक माझा. मी पैपाक करतो, दोघे जेऊ बरोबरच.” म्हत्तारा म्हणाला.

शिवू म्हत्तास्य्याच्या त्या पैमळ वाणणुकीचे कौतुक करू लागला. झाडाखाली धुळीत पडून रात्र काढण्यापेक्षा म्हत्तास्य्याच्या घरी रहायला मिळाले माझून स्वर्गसुख ते जास्त काय असणार? म्हत्तारा पैपाक घरात गेला आणि लवकरच बाहेर परत आला. म्हत्ताला “मी शुडीवर भाव टाकला आहे. होईल त्याला विचारले “आजोबा! मी काय करून लवकर. तुला गावेविणे काही म्हत्ता येते येतो आहे. ही रात्र तुमच्या आसऱ्याला कायानी म्हणतो.”

“मला नाही येत गाणें, आजोबा!”
शिवू म्हणाळा.

“अरे! म्हणजे गाणेंसुद्धा म्हणतां येत नाही म्हणतोस? तर मग गोष्टच सांग एखादी.” म्हणतारा म्हणाळा.

शिवू म्हणाळा. “मला गोष्ट पण येत नाही.”

म्हणतारा अकस्मात स्विसकायून ओर उळा “तुला गाणें येत नाही, गोष्ट सांगता येत नाही, एक क्षणभर देखील मी तुला बरांत राई देणार नाही. नीच बाहेर!”

शिवूला काय करावें पळेलना. त्या म्हाताऱ्याच्या वागणुकीत त्याला विक्षिप्ता दिसला. तो आपलें टोपलें वेळून बगबाहेर पडला. त्याला वाटलें होतें कां म्हणतारा पुन्हां परत बोलवील. पण तसें काहीं झालें नाही.

शिवू पुढें फार मेळा नाही, परत बाटेवरच्या एका गावीं कोणाकडे तरी राज काढावी असें त्यानें ठरविलें आणि टोपलें डोक्यावर ठेवून निघाला.

वरिंत त्याला रस्त्याच्या कडेला एक जण चुक घेवून सैपाकाला लागलेल दिसला. काळोखान त्या माणसाचे तोंड त्याला स्पष्टपणें दिसत नव्हतें. पण त्याने जो प्रश्न केला तो ऐकून शिवूला आश्चर्य वाटलें. त्या माणसानें विचारलें—“तूं नाही का शिवू? ही पळी वे आणि इतक्या बस. मी आलेच परत.”

कोण बरें असेल हा? यानें आपल्याला कसें काय ओळखलें? शिवूला कळेलना. त्यानें सांगितल्याप्रमाणें तो पळीनें इतक्या बसला. हांडीत काय होतें, त्याला माहीत नव्हतें. हांडी भरली होती आणि त्याच्या जवळपास दुसरा कोणी नव्हता.

बांदोबा

एकआला जेवायला इतकें क्साळा? शिवूला आपल्या टोपलीची आळवणवण राहाली वाटलें त्याला देखील त्यायला मिळेल.

पळी वेळून गेलेला तो मनुष्य बराच वेळ झाला तरी परत आला नाही. “अहो, येणार होता ना. .!” पण उत्तर आलें नाही.

“इकडे तिकडे काय पाहतो आहेस? हात कां धावला?” हांडीतून आवाज आला.

शिवू धावरला न त्यानें हातांतली पळी फेंकून दिली. त्याला वाटलें त्याला मुतांनीं घेरलें आहे आणि तें खरें आहे असें पण त्याला दिसलें. हातांतून फेंकून दिलेली पळी जुगुण विसरी बघी रावाली आणि म्हणाली—“एवढा राग का?” आणि त्याच्या डोक्यात तिचा मार बसूं लागला. नसतें! बळ जेवायला नसूं.” म्हणतारा शिवू नास्तिक धावरला. त्याला आतां म्हणाळा.

अशिक्षित संस्थानिक

स्पेन देशांत एक संस्थानिक रहात असे. त्याच्याकडे पुष्कळ गांवांची मालकी होती व खजिन्यांत अजोड पैसा होता. त्याला आपल्या मोठेपणाची घमंढपण फार होती. त्याला वाटे की लिहितां वाचतां आले नाही म्हणून काय झालें. शिकल्या सवरल्या विद्वानांना पदवी नोकरीला ठेवण्याची शक्ति आहेच की आपल्याला. त्यानें एका गरीब सुशिक्षित तरुणाला लिहिण्यावाचण्याचे काम करण्यासाठी नेमलें.

थकदां राजाकडून त्या संस्थानिकाकडे एक हुकूम आला. कोर्टे तरी बघूशीं युद्ध चाखू होतें. तेथें आपलें सैन्य घेऊन जायला हुकूम होता. मर्त करवी असा विचार करून संस्थानिक सैन्य घेऊन व लेखकाला बरोबर चढायला सांगून निघाला.

लेखक बररोज युद्धाचे टिपण लिहून फाटी आणि संस्थानिकाची मुद्रा त्यावर ठावून राजाकडे पाठवून देई. पण एकदां एक बाण नेमका त्या लेखकाला लागला व तो मेलाला. संस्थानिकाला नवीन मनुष्य नेमावा लागला. पण तसा हुशार मनुष्य त्याला स्पांगणावर कोटून मिळणार? पण संस्थानिकाची घमंढ उतरली नव्हती. आपल्याला लिहितां वाचतां आलें असतें तर किती बरे झालें असतें, एवढा विचारदेखीक त्याच्या मनांत आला नाही.

तेव्हांच आपली एक गोष्ट घडली राजाकडून एक वृत्त पत्र घेऊन आला आणि संस्थानिकाला तें पत्र देऊन निघून गेला. महाराजांनीं काय निरोप पाठविल्या आहे हें देखील संस्थानिकाला

फळायला मार्ग नव्हता. पुढें हल्ला करायचा हुकूम आहे की मार्गे पाय घ्यायचा हें त्याला कळतें नाही. संस्थानिक त्या विचारांत पडला असतां त्याच्या समोर एक सैनिक दिसला. तो संस्थानिकाच्या एका बांवातल्या होता. त्याला लिहितां वाचतां वेत होतें. म्हणून संस्थानिकानें त्याला बोलाविलें व म्हणाला “इकडे येरे हें पत्र वाच पाहूं. चुक झाली तर पोट चिरीन तुझें आणि यांत जें लिहिलें आहे तें तुझ्याशिवाय

तो मनुष्य संस्थानिकाला बांगला ओळखत होता. कोणत्या तरी कारणावरून संस्थानिकानें त्याला बावकानें कोटून काढलें होतें. तेव्हां पावून तो संधीची वाट पहात होता. आतां त्याला बांगकी संधी मिळाली होती. राजानें पत्र वाचून त्यानें असें दाखविलें की मोठे संकट ओढविलें आहे. उघड म्हणाला—“युद्ध थांबवून तावडतोव दरबारांत हजर व्हावें.” नंतर तो कोणें मार्गेंपुढें केल्यासारखें दाखवून म्हणाला—“मिती खोटा आरोप हा? आपण राजद्रोही आहां अशी

आपल्या विरुद्ध कोणी महाराजाजवळ तक्रार केली आहे.”

“मी राजद्रोही! ज्याने हा खोटा आरोप माझ्यावर लावून महाराजांच्या मनात माझ्या विरुद्ध विष काळवले आहे त्याचे डोके कापले नाही तर मी आपले नांव बदलून देईन.”

संस्थानिक म्हणाला.

तो लगेच राजधानीकडे निघाला. मनास दुरचा होता. काळोखपण पडला होता जवळ गांव किंवा बस्तीपण नव्हती. संस्थानिक एका जागी शाडाला धोडा बांधून ठेवून शाडाखाली निश्रांती घेण्यासाठी शोपला

उभाडल्यावर त्याची झोप मोडली तेव्हा त्याला सवोर एका दगडावर काही तरी लिहिले असल्याचे दिसले. काय लिहिले आहे त्याला कळले नाही. यदाचित्त एखादी खून असेल दगडावर असा विचार करून तो जवळ गेल्या व पाच सरकून एका खड्यात पडला.

“धोका! जवळ येऊ नये.” असे दगडावर लिहिले होते.

खड्यातून बाहेर पावला त्याला फार त्रास झाला. त्याची फंवर रुचकली व जागचे हालता येईनासे झाले. तरी कसबसा उठून लंगडत रोजतच्या गांवी गेला आणि धर्मशालेत पडून रहायला जाण विचारून पडून राहला

त्या धर्मशालेत त्या गांवचा एक माकडरी आला. तो त्याच संस्थानिकाच्या भीतीने कोठतरी जात होता. म्हणून त्याला संस्थानिक नेवळा त्या धर्मशालेत दिसला तेव्हा त्याला माण गेल्यासारखे वाटले. पण संस्थानिकाला मात्र जिवंत जीव आल्यासारखे वाटले. कारण त्याला लिहिता दाबता येत होते. त्याला जवळ थोकाविले व म्हणाला “कसा तळबा भेटलास वध! मला राज

धानीत जाणे आतांच शक्य नाही. महा राजांचा जाऊन माझा पुरवा निरोप लिहून कळव की मी का स्थितीत येथे पडून आहे माझ्या विरुद्ध त्यांचे कान ज्या कोणी अरले आहेत त्याची मान उडविण्याशिवाय माझ्या मनाचे समाधान होणार नाही.”

त्या माणसाने त्याला संस्थानिकाने लिहायला सांगितले होते ते न लिहिता, महाराजांना संबोधन करून काही अपशब्द लिहिले. व त्यावर संस्थानिकाची बुद्धा वाळत पत्र पाठवून दिले. राजाने ते पत्र वाचले. त्याला मनस्वी राग आला

त्याने हुकूम सोडला की त्या संस्थानिकाला जिवंत किंवा भेजेला कैद करून दरबारात हजर करावा.

संस्थानिकाला कैद करून कुठंगांत ठाकण्यांत आले. तो घमंदावर होता म्हणून त्याने महाराजांकवळ याफी मागितली नाही की काही जवानीपण दिली नाही. जे होणार असेल ते होईल असा विचार करून तो स्वस्थ बसला.

संस्थानिकाकडून सरे धोळवून घेण्यासाठी राजाने निरनिराळ्या प्रकारे त्याचे हाक केले वण “मी पूर्ण निर्दोष आहे.” म्हणे

शब्द तोडाबाहेर काढण्यात देखील त्याला कमीपणा वाटला.

रानाने त्याला रानटोह केन्मानदल शिरच्छेदाचा सूड दिला. न्यायाधिष्ठाने व प्रधानाने राजाच्या समजावून सांगितले की अशी धाई करू नये. ज्या पत्रावर संस्थानिकांनी मुद्रा आहे ते पत्र संस्थानिकांनी वाचले असाच असे वाटत नाही.

एक अधिकारी म्हणाला—“बहाराज! या संस्थानिकांना लिहितां वाचतां येत नाही असे देखील ऐकतां.”

“तो माझी बरोवरी करायला निघाला आहे तर त्याला लिहितां वाचतां देखील येत नाही म्हणतोस? पण त्याला वाचतां येत नाही हे कसावरून?” रानाने विचारले.

न्यायाधिष्ठाने शिरच्छेदाची आज्ञा लिहिलेला कागद संस्थानिकांना नेऊन द्याविला

आणि म्हणाला—“तुम्ही यावर सही केलीत तर तुम्हाला सुटका मिळेल.”

“यांचे काय लिहिले आहे?” त्याने विचारले.

“तुम्ही निर्दोषी आहां व तुमच्यावर जो आरोप आहे तो सोटा आहे, असे लिहिले आहे.” न्यायाधीश म्हणाला.

असे असेल तर मी सही करावला तयार आहे.” असे सांगून संस्थानिकांनी त्यावर आपली मुद्रा खचली.

तेव्हा संस्थानिक असित्तिल असल्याने राजाला कळले. राजाने त्याला सुटका देऊन ज्या दोघांनी राजाच्या मनात विष कालविले त्या दोघांचा जन्मठेव शिक्षा केली. कारण असित्तिल असणे हा अपराध होत नाही. या उलट सुविक्षिताने आपल्या शिक्षणाचा दुरुपयोग कराय हा मोठा गुन्हा होय.

कृष्णाने कालियाच्या डोहांत उडी मारल्याबरोबर पाणी इतके उडसळले की क्षीरसागरांत मेघराचल पर्वतच येऊन पडल्यासारखे भासले.

कालिया सवळून वर आला. तो आपले पांचही फळ उभारून उभा राहाला व त्याच्या तोंडातून विषारी न्वाळा बाहेर येऊ लागल्या. त्याने कृष्णाला कबटाटून धरले आहे. बंधू आतां या वेळीं कोठे असलेला कालियाचा प्रयत्न सुरू केला. कालियाच्या घोषास टाऊक! तुम्ही येतां का थोडे वायकापोरांनीं आणि बंधू बांधवांनीं येऊन मदतीला! सर्व मिळून कृष्णाला सोडवू!” कृष्णाला चारी बाजूंनीं घेरले आणि त्याच्या

गोपबालकांचा ससा कृष्ण त्या संकटांत पडला होता व असहाय स्थितीत ते हक्क पाहणेंच त्यांच्या गाम्भीर्य लिहिले होते. ते भयनरुन मेळे होते. काही जण बक्षिणे फडेली खेडेगांवांत मेळे आणि म्हणाले— “नंदगवळ्याच कृष्ण कालियाच्या डोहांत पडला आहे. कालियाने त्याला थाकवून घेतले आहे. बंधू आतां या वेळीं कोठे असलेला कालियाचा प्रयत्न सुरू केला. कालियाच्या घोषास टाऊक! तुम्ही येतां का थोडे वायकापोरांनीं आणि बंधू बांधवांनीं येऊन मदतीला! सर्व मिळून कृष्णाला सोडवू!” ती रातची वपव्याघारखी शूद्रावनमईत जाऊन पांचवी. नंदबरोदेकर तर वज्रपातच झाला. वज्र “कोठे कोठे” जणें नेव्या-

सारता ओरठत कळियाच्या डोहाकडे पांढत गेला इतर गवळीपण बरोबर बांबले. यशोदा भोवळ येऊनच खाली पडली. भोवळा वेळाले उठून खडत गवळीणीचा हात धरून डोहाकडे पांढली.

'है महीन संकट खेडून ओढवले प्रत्येकाच्या मनांत हा एकच एक विचार होता परंतु "कृष्णाचा खऱ्यातल्या दिवसे-दिवस शांतच गेला आहे. नसते उद्योग करायला खाला कोणी सांगितले होते?" काही बुद्ध मंडळी म्हणाली. आणखी इतर लोक म्हणाले-"अहो असे वाचण्याचे

कारण नाही. आहूनहि मोठ मोठ्यांना त्याने सा पूर्वा लोळवले आहे. सार काळियाचे मर्दन केव्हाशिवाय राहणार नाही. तो त्याची सोड मोडील आणि त्याच्या स्वतःच्या केसाळाहि धका लागणार नाही. तुम्ही पहा तर "

सर्व यमुनेकाठी जमा झाले. कृष्णाची ती कष्ट स्थिति पाहून सर्व मीतीने चाखायूस झाले. नंदयशोदा तर नेष्टुद होऊन पडले. इतरांनी त्याच्या तोंडावर पाणी शिंपवून बारा वातरुणार ते शुद्धीवर आले.

नंद म्हणाला "मी मागच्या जन्मी असे फेणते पाप केले होते की देव मला हे सर्व श्राविलो आहे? सर्व माझ्या पराक्रमी मुळाची प्रशंसा करून माझ्या बायलाचा हेवा करीत होते. त्याने पूतनेळा मारले, सक्ता-सुराची हाडे मोवली तर हा, या सांभाळा मारणार नाही का? असेहि एक मज सांगते तरी पोटाच्या खुळाळा या स्थितीत पाहून त्याच्या आईच्या जिवाची काय दशा होत असेल, ते तो परमेश्वरच जाणे? तिची समजूत कशी कोण धारणार?"

यशोदा कळवळून खडत म्हणत होती-
"कृष्णा! गोपीनी तुझ्या विरुद्ध त्तकारी

केव्हा म्हणून मी तुला उखळीला बांधून ठेवले होते. त्याची मला आदल बडावी म्हणून का तू दोहांत खडी मारलीस. पण तू इतका पराक्रमी आहेस की हा सांप तर काय हाचा बाप आला तरी त्याला ठार करणाऱ्या शक्ति तुझ्या अंगात आहे, हे मी सांगते. तू माझ्या मनाच्या वरच्या मस्त पोळांना लोळविलेले मी स्वतः डोक्याची पाहिले नाही का? विषारी शोडे तुंच नाही का आहून टाकलीस? पण तू माझ्यावर रागावला असलास तर मात्र मी हारले. विषयुक्तांचे जगळें जंगल ज्याने उध्वस्त केले त्याला हा सांप काय करू शकणार?"

सर्व यशोदेची समजूत फाळीत होते की माग्यांत असतें तेंच होतें. यशोदे! बांगल्यानाच देव उचलून नेतो. नंतर ते म्हणाले-"हे सर्व पहात वसण्यापेक्षा चला जायन सर्व डोहात खडी टाकून त्या सांपांना तुड करू. या. त्या प्रयत्नात मरण आले तरी परतले."

वडाराम साधयेंत स्वस्वर्णें सर्व मेकत होता. पण आतां यशत पहात वसण्यात अर्थ नाही असा विचार करून कृष्णाला म्हणाला-"कान्हा! शेषदेवेवर शयन

करणात तू डोककळणासाठी येऊन या सांपाच्या हातीं फसलास का रे? वा दुहाचा गर्व परिहार करून सर्वांच्या मनाचे समाधान कर."

बळारामाचे शब्द कोणी फडनांचे कृष्ण अविपुल जण त्यावासारखा उठला आणि सांपाच्या पकडामुन स्वतःचा सोडवून सांपाच्या फणांवर जाऊन उभा राहिला हाताने कळियाची दोष्टी धरून तो पिकवटू लागला आणि फणांवर नाचू लागला. यमुनेच्या खोटा जमुंकाही ताल देत होत्या. गोवदाळक वण त्या तालावर आनंदाने नाचू

तोच हंड दिसाय. या निमित्ते तुझा चरण
स्पर्श माझ्या बा दोमयांक झळा. माझे
केवढे भाग्य! मला क्षमा कर! माझ्या निचाचे
दांत तुटले आहेत. माझी मळक ठिकाणावर
आली आहे. मी तुला दाखानुदाख होऊन
राहीन. तू संगरीक तसा बागेन. तू
माझ्यावर आज हा जो राग दाखविलस तो
माझ्यावर तुला रोख अनुग्रहच माका."

कृष्णाकड कालियाची दीन बाणी ऐकून
दया आली. म्हणाका—"मी तुला माफ
करतो. एव दका अटीवर. तू या पुढे
मधुनेत राहतां काया नये. तू जायच्या सर्व
बायकां मुलसह दूर संभ्रांत जाऊन रहा.
तू निवून गेल्यावर नदीचे पाणी स्वच्छ
होईल व ते लोकांना उपयोगी पडेक.
तुझ्या मस्तकावर माझ्या पावाच्या खुणा
कायमच्या आहेत. त्या पाहून गरूड तुला
यापुढे कधी त्रास देणार नाही. हाच तुला
माझा वर आहे."

कालिया जायल्या बायका मुलांसह
मधुद्राकडे निवून गेला. कृष्ण नदीतून
बाहेर काढावर आला. नंद यक्षोदेने
त्याला पोटाशी धरून आशीर्वाद दिला.
कृष्णाने सर्व वृद्ध गवक्यांना नमस्कार

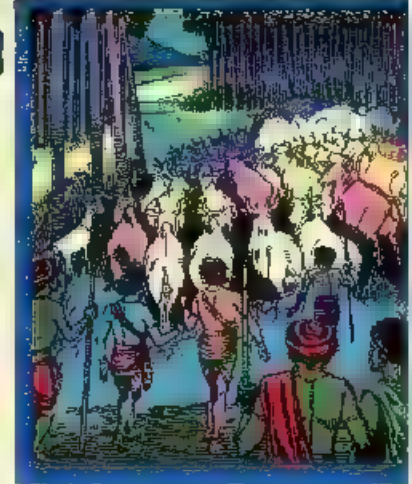
केला. नंतर त्याच्या सख्या संबंधाजांनी
त्याला वेळन घेरले आणि त्याच्या शौर्याची
श्रुति नरेक लागले.

गवक्यांपैकी काहीं जणांना कृष्ण देवाचा
जबतार वादू लागला. बाहीतर इतके बळ
आणि पराक्रम बाणखी कोणांत असणार!
"तुला महिमा बा जबतांत पसरला बाहिजे.
तू आमचा रक्षक आहेस, आमच्या गाई
गुरांचा रक्षक आहेस. तुझ्या रूपाने
मामच्या गाई विरामद कोठे हि हिंडतात
व फिरतात. घातां या पुढे या जदींत
कोणतीहि भीति उरली नाही. आतांपर्यंत
माझी तुला जोळखू शकलो नव्हतो."

सर्व म्हणू लागले.
कृष्णाने सर्वांना त्यांचे बब व मान
रक्षार्त घेऊन अं उधर घायचे ते दिले व
सर्व वृद्धाबनल जाणदल परतले

जसाच कांहीं फाळ कोटल. गाईचा
जबत मिळत नव्हते. कृष्णाशी गवक्यांनी
लागोशी विषयी सदा विचारल. त्यांच्या
पैकी प्रमुख गवळी म्हणाले—

"गोवर्धन पर्वताच्या उत्तरेकडे एक कोठे
दाखल आहे. त्यांत गवताचे दुरण आहे.
एव त्यांत धेनुक नांवाचा एक राक्षस

गावबाचे रूप घेऊन राहातो. त्याच्या
भीतीने त्या कुणांत पाऊळ टाकण्याची
कोणाला हिमत होत नाही."

ते ऐकून कृष्ण व बळराम दोघांना उत्साह
जडला. ते साहसी गवक्यांना म्हणाले—
"गुराचा मजब बाहिजे. राक्षसाच्या भीतीने
का त्यांना उपाशी ठेवणार? कळा!" ते
गवक्यांना बरोबर घेऊन त्या तालवनात
निघाले. त्यान पहाचे तिकडे हिरवेगार गवत
होते. ते पाहून ते बराचका गाई बांवरचा.
कृष्ण गुराच्याबरोबर गवतात लेवू नाचू
एव त्यांत धेनुक नांवाचा एक राक्षस

लागले. आकाशात उभे राहून देव ते
ननोहर दस पाहू लागले. त्यांना त्यावेळी
राक्षसाच्या तांडव नृत्याची आठवण झाली
असावी कदाचित.

कालिदाच्या कथांची हाडे मोडली व
तो रक्त थोक लागला. त्याचे दांत मजून
पडले व त्याने मान टाकली. हनी कमळाल
नोडून टाकतो तशी कृष्णाने त्याची गत
केली होती. तो केवटवाण्या आवाजात
म्हणाला "देवापिदेका! मी अज्ञानाने तुला
सामान्य बनुष्य समजून आपल्या झकीचा
दिमाख दाखविला. बाबदल तू मला उचित

कुण्याला ते सुंदर कुरण पाहून आनंद झाला. मोठ मोठी ताडाची झाडे जणुं कांहीं फाटलांतून निघालेल्या सांगांच्या कणांसारखी मंथंकर भासत होती. त्यांचा काळा रंग हिरव्या गाभ्यांत विचित्र व भयंकर द्याटे. सुंदर वास सुटला होता. कुण्ण पळरपळर म्हणाला—“दादा! तूं झाडावर चढून ताडफळे खाली पाड. मी खाणार आहे. गाईना पण लायला पाड.”

“बऱ्याला फेळ लागेल रे! मी झाडे हालवून फळे पाडवीं.” गवळ्यांना हे सांगून बळराम एक झाड हरवू लागला आणि

आश्चर्य म्हणजे खरोखरच फळे टपटप गळून पडू लागली.

फळांचा आवाज येणुकाकल ऐकू आला. येणुक आपल्या सातत्याच सहलावची गर्वम राहस अनुयायांसह बळराम व कुण्ण आपल्या मित्र मंडळी बरोबर सेलत होते तेथे आला. गादनांच्या झुरांची घळ आकाशास जाऊन भिडली. सर्व आकाश गडगड झाले आणि गादनांच्या रेकण्याच्या आवाजाने आसमंत हादरले. बळराम गादनांची मंडी जांनविण्यासाठी कांहीं शस्त्रास घेतल्याशिवाय त्यांच्या समोर जाऊन उभा राहला. त्याला समोर उभा राहून येणुक आपल्या लाथा कोळू लागला. बळरामाने त्याचे पाय धरले आणि त्याला आकाशांत गरगर फिरवून दूर भिरकावून दिले. येणुक ताडांच्या झाडांवर आदळला. आणि त्याचे शरीर रक्त मंचाल झाले.

बळरामाने त्याच्या भगुवादी गादनांच्या शेवट्या वर घेऊन त्यांना एकमेकावर आदळून किंवा ताडाच्या झाडांवर आपटून ठार केले. कुण्याने पण गर्दभसेनेचा समाचार घेतला. ताडाची झाडे उधटून पडली आणि सर्व कुळभर गादने आणि ताडाची उधटून पडलेली झाडे दिसू लागली. सर्व गुराख्यांनी

बांदोबा

Fullscreen

127

66 / 76

कृष्ण बळारामांच्या पराक्रमाची प्रशंसा केली. जे कृष्ण पूर्वी मयाण वाटत होते ते राक्षसांचा संहार झाल्याने शंत व मनोहर दिसू लागले.

एकदा गोपवाकूळ गांडीवर पदेक्षांत गुरे चरायला वेळून येले असता प्रलंब नांवाचा राक्षस भवल्याने रूप घेऊन बाळा. गुराखी हरणाचा खेळ खेळण्यासाठी. दोन गड फळत उभे होते. कृष्ण व त्याचा मामेभाऊ श्रीधाम दोघांनी आपापले गड पाडले. त्याच प्रमाणे उभय पक्षांच्या जोक्या उरल्या. कृष्ण व श्रीधामाची बोडी ठरली तशी बळाराम व प्रलंब दोघांची जोडी ठरली. व्यथातूनच अर्थ कृष्णाकडे व अर्थ श्रीधामाकडे झाले. हरणासारखे उड्या मारीत जाऊन गांडीवर नांवाच्या बटवृक्षाळा शिवायच असा खेळ होता. त्या खेळात कृष्णाचा गट

जिकला. पहिल्याने उरल्याप्रमाणे श्रीधामाच्या गटांतल्या राक्षसांनी जिकणाच्या गटांतल्या आपल्या जोडीतल्याका पाठीवर बसवून झाडापर्यंत न्यायच होते.

त्याप्रमाणे प्रलंब बळारामाला पाठीवर बसवून निघाला आणि पाहता पाहता त्याने आपले राक्षसी रूप धाट केले. त्याचे डोळे आकाशाला बाऊन लागले. बळाराम चकित झाला. पण करचें त्याला सुचेल. त्याने बोरडून कृष्णाकडे हांक मारली. “जरे पाहतोस काय दगडा! त्याची पाठ मळ कर!” कृष्ण म्हणाला. बळारामाने त्याच्या पाठीत व जोक्याला एवेक जुका मारला. त्याने थोके फुटले आणि तो भड भडा रक्त ओकीत जमिनीवर पडला. प्रलंबाला ठार केले त्या दिवसासामून बळारामाचे बलदेव नांव पडले.

अरण्यापुराण

[१०]

मौबलीचे काम संपले. सर्व कांतडे काढून झाल्यावर तो म्हणाला—“एक! हे कांतडे खचून ठेवले पाहिजे आणि गुरांना परी पांचविले पाहिजे.”

ते निघाले तेव्हा काळोख पडू लागला होता. गांवातवळ पोचले तेव्हा त्यांना मशाळी दिसू लागल्या. देवळांत घंटा बाजत होत्या. देवळाच्या दारांत लोक उभे होते.

वी वाघ्याला ठार केले म्हणूनच सर्व माझ्या गौरवार्थ उभे असावेत, त्याला वाटले. पण त्याच्यावर बगदांना नर्तन होऊ लागला. लोक ओरडत होते—“लांड्यांच्या लबाड पोरा, रानटी मुता! जा पळून! नाही येलास तर पुजारी तुला पुन्हा लांडया करून टाकील. बलदेव झाड गोळी!”

बलदेवने गोळी झाडली व एक वासरू फळवळून ओरडले.

“पाहिळीस त्याची जात! तो गोळीने मरणेच शक्य नाही. त्याच्या ऐवजी तुझ्याच वासराला गोळी लागली रे बलदेव!” लोक म्हणाले.

“ही सर्व काय भाजगड आहे!” मौबली पावरून म्हणाला.

“तुझ्या या मनुष्यजातीच्या मावंडांत आणि खंडांमधे काही करक नाही दिसत. याचा अर्थ असा की ते तुला जातीबाहेर काढण्याच्या प्रयत्नात आहेत.” एक म्हणाला.

पुजारी हातातली माळा फिरवीत बोरडून म्हणाला—“ए लांडया! भन् लांडयाच्या पोरा! नीघ इथून!”

Fullscreen

127

68 / 76

“पहिल्याने मला मनुष्य म्हणून काढलेत, आतां लांडगा म्हणून काढतां आहां! चक रे एकू!” मौवली म्हणाला.

एक बाई धावत पुढे आली, ती ओरडून म्हणाली—“बाळा! हे लोक तुला जादुगार, लबाड लांडगा समजत आहेत. मला ते खरे वाटत नाही, पण तू निवून जा! हे लोक तुझा जीव घेतील.”

“मेसुवा बाजूला हो! नाही तर तुला पण ठार करूं!” लोक ओरडले.

एक दगड मौवलीच्या तोंडाला लागला. तो हंसत म्हणाला—“मेसुवा! ही गोष्ट

पिंपळाच्या पारावरच्या गोष्टीसारखीच आहे. तू बाजूला हो! मी गुरांना जोराने पळवणार आहे.” असे सांगून तो एकूला म्हणाला—

“हांक गुरांना!” म्हणून घरी जाण्याच्या धाईत होता. एक ओरडण्यापूर्वीच वाटळी-सारखी सर्व गुरे दारांतून आत फिरली. गांवकरी घाबरून पळून गेले. रवांची पांगपांग झाली.

“मोजून घ्या आपल्या गार्वे म्हशी! मी एखादी ठेवून घेतली तर नाही ना, पाहून घ्या नीट! आतां मी नाहीं तुमचीं गुरे चरायला नेणार! लहान थोर सर्वांना

नमस्कार!” मेसुवाकडे पाहून म्हणाला—

“मी इच्छा असून हि तो विचार सोडला. नाहीतर लांडगांच्या कळपांच्या धाडीं तुमच्या गांवावर होतील असें केले असतें.” असे सांगून मौवली मार्गे फिरला आणि एक बरोबर निघून गेला.

आकाशांत तारे चमकत होते. त्याला आनंद वाटला. म्हणाला—“आतां या पुढे माणसांच्या रिज्यांत झोंपण्याची गरज राहिली नाही. वाघ्यांचे कातडे वेळून जाऊ. परत नाहीं राहचें. मेसुवा मांड्याकडे केंविल्यापणा नजरेने पहात होती!”

इतक्यांत चंद्रोदय झाला. वांदण्यांत गांवकऱ्यांना एक विचित्र दृश्य दिसले. मौवली डोक्यावर काहीतरी ठेवून जात होता. त्याच्या मार्गे दोन लांडगे चालत होते. हे पाहून गांवकऱ्यांनी आणखी जोराने देवळाच्या पंढा नाजवल्या. जोरजोराने शंख फुंकले. एकटी मेसुवा ओक्या बोक्शी रडत होती. बळदेव, रानांत त्याने पाहिलेले दृश्य तिबटमीट लावून सांगत होता. तो असें हि म्हणाला—“मी स्वतः डोक्यांनी त्या लांडग्याला मागच्या पायांवर उभा राहून माणसांच्या माघेत बोलतांना पाहिले.

Fullscreen

127

70 / 76

मौवली निराश होऊन दोन्ही लांडग्यांना बरोबर घेऊन लांडग्यांची समा नरे त्या शिखरावर येऊन पोचला तो पर्यंत जंग अस्त होऊन गेला होता. ते लांडगिणीच्या गुहेत बिरले.

“मनुष्यांनी मला आपल्या जातीतून काढून टाकले आहे! हे पहा, मावो-नाचे कातडे आणले आहे.” मौवली म्हणाला.

लांडगीण उठून आली. कौतुक करीत ती ते कातडे पाहू लागली. ती तुझ्यासाठी आढा होता तेव्हा मी तुला नव्हते का सांगितले! काय पण काम केलेस बहादुरासारखे!

“आतास, बरे केलेस, तुझ्या नाचून आणाला करमत नव्हते रच.” म्हणत मौवली काळा वाप आला.

मौवलीने जमिनीवर बाप्याचे कातडे अंधारले आणि ते ताठ रहावे म्हणून चार जागी पांशूच्या खुंट्या लावून ठेवल्या. एक त्यावर झोपला व मौवलीला मध्य घेऊन आणले त्यावेळी तो म्हणाला होता तेच म्हणाला—“पहा! लांडग्यांनी पहा! नीट डोळे उपटून पहा!”

एक नायक राहला नाही तेव्हा पावून लांडग्यांच्या कळ्याचे बरेच नुकसान झाले. इतर लांडग्यांनी एकामागेच मौवलीला आपला नायक धवुल करावला सांगितले. पण मौवली तयार नव्हता.

“मला माणसांनी जातीबाहेर काढला आहे आणि लांडग्यांनी पण काढले आहे. मी एकटाच या पुढे शिकार करणार!” मौवली म्हणाला.

[पुढील गोष्ट पुढील अंकी.]

६४. बाहिगीच्या खोऱ्यांतले प्रस्तरयुग

न्यू गिनीत बाहिगीचे खोरे सुंदर पर्यासाळी प्रसिद्ध आहे. येथे सहस्राब्दी लोक अद्याप प्रस्तर युगातील साम्यतेचेच पालन करीत आहेत. ते दगडाचीच हत्यारें वापरतात. १५ वर्षांपूर्वीपर्यंत त्यांचा इतर जगासो संबंध नव्हता. विशाल विषुव नदी विसत आहे.

